

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES UN FILOZOFIJAS FAKULTĀTE
LATVIJAS VĒSTURES KATEDRA

Autore: Meldra Auziņa

Stud. apl. 040047

PROPAGANDA LAIKRAKSTĀ “DZIMTENES BALSS”,
1959.- 1970. gads

BAKALaura DARBS

Darba zinātniskais vadītājs

lektors Jānis Ķeruss

Rīga, 2008

Saturs

1. Ievads.....	3
2. Anotācija.....	5
3. Summary.....	6
3. Avotu un literatūras apraksts.....	7
4. Latviešu trimda, tās sakari ar Latviju (1959- 1985)	10
5. Laikraksta “Dzimtenes Balss” izveidošana un tā galvenie uzdevumi.....	20
6. Latvijas kultūras, izglītības un sociālās dzīves propaganda	28
7. Trimdas latviešu iesaistīšana propagandā.....	40
8. Saimniecisko panākumu propaganda	47
8.1. Lauksaimniecība	47
8.2. Rūpniecība	48
8.3. Būvniecība	52
9. Secinājumi	56
10. Izmantotās literatūras un avotu saraksts	57

1. Ievads

Latvieši jau kopš laika gala ir bijuši zem citu nāciju karoga, jau izsenis kalpojuši svešai varai, sākot jau ar Alberta laikiem, ap 1200. gadu, kad virsvaru pār latviešu zemniecību ņēma vācieši, ieviešot latviešu vidū kristietību. Tomēr gāja laiks un latvieši apzinājās sevi kā patstāvīgu nāciju, tādējādi uzsāka cīņu par to, lai paši pastāvētu par sevi. Tas latviešiem izdevās tikai 20. gadsimtā, proti, 1918. gadā, kad Latvija sāka pastāvēt kā neatkarīga republika. Tomēr nāca II pasaules karš un latvieši zaudēja savu brīvību un neatkarību vairākkārtēji- gan Vācijai, gan Padomju Savienībai. Beidzoties karam Latvija palika PSRS sastāvā. Valstij bija jāpieņem Padomju Savienības noteikumi un tās dzīvesveids. Tomēr bija tādi latvieši, kas nevēlējās samierināties ar okupācijas varu, tādēļ devās prom no dzimtenes, prom, kur varētu būt brīvi, paust savus uzskatus un domas, nebaidoties, ka pastāvošā vara varētu tiem kaitēt.

Tomēr Padomju Savienība nevēlējās samierināties ar domu, ka kaut kur trimdā ir cilvēki, kas varētu draudēt pastāvošajam režīmam, ietekmējot to pastāvēšanu un attīstību, tādēļ Padomju Savienība sadarbībā ar Valsts Drošības Komiteju un dažādām citām organizācijām saprata, ka jāmēģina atgriezt atpakaļ tie tautieši, kuri atradās trimdā, turklāt tas tika novērots ne tikai vienā konkrētā Savienības republikā, kā, piemēram, Latvijā, bet arī pārējās. Lai īstenotu savu mērķi, Savienības republikās tika izveidoti īpaši laikraksti, kas veicināja propagandu trimdinieku vidū. Tā, piemēram, Latvijas PSR propagandējoša loma tika uzticēta jaunizveidotam laikrakstam "Dzimtenes Balss". Šis laikraksts ir unikāls latviešu propagandas veicināšanai trimdā un tā nozīmīgums ir visnotaļ nenoliedzams.

Darbā ir apskatīts salīdzinoši plašs laika periods, kurā ir iznācis propagandu veicinošais laikraksts trimdas iedzīvotāju vidū "Dzimtenes Balss". Principā apskatīju gandrīz visus "Dzimtenes Balss" izdošanas gadus no tā pirmsākumiem (1959) līdz 1970. gadam. Šādu periodizāciju izvēlējos, jo tādējādi autoram liekas, ka visai labi var saprast kopējo propagandas tēlu un nozīmi šajā laikrakstā, kā arī var labāk var iedziļināties tematiskajās problēmās, izanalizējot konkrēto aspektu pieminēšanas biežumu vai gluži pretēji- lejupslīdi.

Rakstot savu darbu kā galveno darba mērķi izvirzīju izpētīt propagandu, kas tiek atspoguļota laikrakstā „Dzimtenes Balss”. Kā galvenos uzdevumus, lai īstenotu darba mērķi, vēlos izvirzīt:

- 1) izanalizēt laikraksta „Dzimtenes Balss” numuros atspoguļoto propagandu par Padomju Latviju laika posmā no 1959. – 1970. gadam;

- 2) tematiski iedalīt propagandu saturošos rakstus galvenajās propagandas izpausmes grupās;
- 3) iegūt informāciju, ko par padomju gadiem domā un atceras trimdas latvieši.

Darba struktūru izvēlējos veidot sadalot propagandas materiālu tematiski, jo tādējādi, manuprāt, būtu visai labi un kvalitatīvi analizēt informāciju par propagandas esamību periodiskajā izdevumā „Dzimtenes Balss”. Manuprāt, daudz labāk nekā, ja darbs būtu iedalīts, piemēram, hronoloģiski, jo propagandiskās tēmas visā laika periodā pamatā ir vienādas, vienīgi varētu atšķiras rakstu daudzums laikraksta numuros, ja kāda cita tēma, attiecīgajā gadā vai kādā citā periodā, ir vairāk aktuāla līdz ar to arī vairāk aprakstīta. Tāpat izvēloties tematisko principu, vieglāk saskatīt atsevišķo propagandas aspektu attīstību un izmaiņu laika gaitā.

Kā tēmas aktualitāti noteikti vajadzētu minēt to, ka daudzi Padomju gados dzīvojošie nemaz nezināja par tāda laikraksta kā „Dzimtenes Balss” esamību, tādējādi, rakstot šo darbu var popularizēt un atspoguļot latviešu vidū Padomju Savienības norādes un uzspiestos likumus. Bet skatoties no trimdas latviešu puses, šie cilvēki, ar kuriem sazinājos rakstot darbu kā pozitīvu aspektu uzsvēra, ka mūsdienās kāds sāk interesēties par trimdas latviešiem, to dzīvi un attiecībām ar Padomju Savienību, veicot, viņuprāt, grūtu, bet nozīmīgu darbu-propagandas analīzi laikrakstā „Dzimtenes Balss”.¹

Darbs ir veidots hronoloģiskos ietvaros no 1959. gada līdz 20. gs. 60- to gadu beigām, kā pamatojumu šim hronoloģiskajam ietvaram var minēt to, ka šis periods Latvijas vēsturē bijis daļējas destalinizācijas un liberalizācijas periods. Turklāt, kā zināms, laikraksts iznācis līdz 1989.gadam ar nosaukumu “Dzimtenes Balss”, bet vēl pēc tam trīs gadus iznācis ar citu nosaukumu², kā rezultātā visu laikraksta izdošanas periodu ir visai grūti, pat sarežģīti apskatīt, tādēļ izvēlējos konkrētu periodu, kas bijis svarīgs Latvijas vēstures attīstības gaitā.

¹ Sarakste ar Jāni Krēsliņu, 2008. gada marts.

²

2. Anotācija

Darbs- „Propaganda laikrakstā „Dzimtenes Balss””, ar katru brīdi kļūst arvien aktuālāks un svarīgāks ne tikai Latvijā dzīvojošajai latviešu sabiedrībai, bet arī tiem cilvēkiem, kuri II pasaules kara laikā devās trimdā un tā arī neatgriezās.

Kā tēmas aktualitāti noteikti vajadzētu minēt to, ka daudzi Padomju gados dzīvojošie nemaz nezināja par tāda laikraksta kā „Dzimtenes Balss” esamību, tādējādi, rakstot šo darbu var popularizēt un atspoguļot latviešu vidū Padomju Savienības norādes un uzspiestos likumus, kas slepus tika pieņemti. Bet skatoties no trimdas latviešu puses, cilvēki, ar kuriem sazinājos rakstot darbu kā pozitīvu aspektu uzsvēra, ka mūsdienās kāds sāk interesēties par trimdas latviešiem, to dzīvi un attiecībām ar Padomju Savienību, veicot, viņuprāt, grūtu, bet nozīmīgu darbu- propagandas analīzi laikrakstā „Dzimtenes Balss”.

Darba pamatā ir izmantots jau minētais laikraksts „Dzimtenes Balss”, ko izdeva „Komiteja par atgriešanos dzimtenē” sadarbībā ar Valsts Drošības Komiteju. Šis laikraksts tika sūtīts trimdas latviešiem, lai tiem vēstītu par dzīves apstākļiem LPSR, tās attīstību un augstajiem panākumiem.

Darbs ir iedalīts vairākās nodaļās un apakšnodaļās, kurās ir analizēti propagandu saturošie raksti, kā arī salīdzināts ar patieso stāvokli LPSR, turklāt darbā ir lasāmi arī trimdas tautiešu uzskati un domas par sadarbības iespējām trimdiniekiem un dzimtenē dzīvojošajiem tautiešiem. Darba mērķis ir izpētīt propagandu, kas tiek atspoguļota laikrakstā „Dzimtenes Balss”.

3. Summary

With every moment the theme of the Diploma Paper „Propaganda in the newspaper „Dzimtenes Balss”” becomes more actual and important not only for people living in Latvia but also for those who went in banishment in the Second World War.

The theme of Diploma Paper is actual because mostly people living in the Soviet Union never knew about the existence of the newspaper „Dzimtenes Balss”, therefore writing the Diploma Paper popularize and investigate the notes and laws of the Soviet Union which have been taken up there. Nevertheless, looking from the side of banished Latvians with whom the author connected during the work as a positive aspect noted that it is of a great importance that nowadays someone begins to get interested about banished Latvians, their lives and their relationship with the Soviet Union. Because of this analyzing propaganda in newspaper „Dzimtenes Balss” is quite actual.

The basement of the work is newspaper „Dzimtenes Balss” which was published by Committee „Par atgriešanos dzimtenē” cooperating with Committee of the States Security. This newspaper was sent to banished Latvians so to inform them about life conditions in the Soviet Union of Latvian Republic, its development and high achievements.

The Diploma Paper is divided in chapters and subchapters which analyze articles of propaganda. It was cooperated with the real situation in the Soviet Union of Latvia Republic. Besides the opinions and thoughts of banished Latvians and their opinion of cooperation of inhabitants of Latvia were also stated. The aim of the Diploma Paper was to investigate propaganda which was reflected in the newspaper „Dzimtenes Balss”.

3. Avotu un literatūras apraksts

Veidojot avotu un literatūras apskatu, pirmkārt, jāiedala literatūras vienības un avotu vienības divās lielās grupās, kuras savukārt var iedalīt vēl sīkāk, tā, piemēram, avotus var iedalīt publicētajos, kuros ietilpst periodiskais izdevums, viens no galvenajiem avotiem manā darbā, „Dzimtenes Balss”, kā arī dokumentu krājumi. Vēl viens avotu veids ir nepublicētie, piemēram, „Jaunās Gaitas” redaktora Rolfa Ekmaņa piezīmes.

Savukārt literatūras vienības arī var iedalīt vairākās grupās - vietējā literatūra un trimdas literatūra, tādējādi informācija, kas atrodama abu veidu avotos, mēdz atšķirties ne tikai informācijas ziņā, bet arī tās pasniegšanas veidā, protams, šajos darbos uz dažādām tēmām ir likti uzsvāri.

Avotu analīzi sākšu ar publicētajiem avotiem. Kā jau minēju, tad viens no galvenajiem avotiem, kuru izmantoju šajā darbā ir periodiskais izdevums “Dzimtenes Balss”, kurš pamazām savu darbību uzsāka jau 1958. gadā, kā laikraksts “Par atgriešanos Dzimtenē”, bet jau 1959. gadā laikraksts plašākai trimdas sabiedrībai ir pazīstams ar nosaukumu “Dzimtenes Balss”.

Laikraksts ir visai unikāls, jo tas tika gatavots Latvijas PSR, bet tālāk tika nogādāts trimdas latviešiem..

Sākot ar 1965. gadu, laikraksts “Dzimtenes Balss” kļuva par nedēļas laikrakstu, atšķirībā no pirmajiem gadiem, kad laikraksts iznāca divreiz nedēļā uz maza formāta četrām lappusēm, tas bija pieaudzis gan formāta un lappušu (tagad bija jau 8 lpp bieza avīze), gan informācijas ziņā. Laikraksta galvenā redaktore- Ksaerija “Rutiņa” Voičuka.³

Trimdinieki jau bija dzirdējuši, ka avīze nav pieejama Latvijā, ka tajā sniegtā informācija ir mazticama, uz kuru nedrīkst paļauties, zināja, ka tā ir maldīga.

Lai avīzi padarītu par ticamāku, tās veidotājiem vajadzēja pievērsties idejai izplatīt avīzi arī LPSR avīžu kioskos, tomēr, kā raksta Lešinskis, jau manis minētajā darbā, šī laikraksta izplatība varēja negatīvi ietekmēt laikraksta apjomu, jo, avīzei esot LPSR kioskos, tā vairs nevarētu negatīvi runāt par trimdas organizācijām, kā arī būtu jābeidz publicēt anonīmās vēstules.⁴ Tomēr “Dzimtenes Balss” vēl netika iespiesta tik daudz, lai varētu izplatīt arī Latvijas PSR, jo PSRS bija sākusi izjust iespiedpapīra trūkuma problēmas, laikraksts bija

³ Imants Lešinskis // “Kalpības gadi”, “Latvija šodien”, Nr.12

⁴ Turpat

kļuvis nekvalitatīvāks un tas netika iespiests uz Latvijā ražota papīra, bet gan importēts no Somijas, tādēļ, ka laikraksta veidotāji nevēlējās izplatīt nekvalitatīvu precī Latvijas tirgū, kas pilnībā pierādītu, ka valdībai ir finansiālas problēmas.

Tomēr jau 1967. gadā laikraksts parādījās ne tikai Rīgas, bet arī provinces kioskos. Čeka pieļāva šī laikraksta izplatību dzimtenē, jo bija izpētījusi, ka līdzīgi veidotais laikraksts jau kopš 1960. gada veiksmīgi, bez starpgadījumiem, tiek izdots arī Igaunijā. Balstoties uz igauņu pieredzi 20. gs. 60-to gadu beigās, arī “Dzimtenes Balss” sāka izdot dažādus pielikumus, kā, piemēram, “Svešatnes Atspulgi”, kurš 70-to gadu sākumā tika pārdēvēts- “Atmiņas un Pārdomas”.⁵

Latvijā šis laikraksts guva lielu popularitāti, jo tautieši vēlējās uzzināt, kādu informāciju par dzimteni saņem radi, draugi un paziņas trimdā, tādēļ jau 1968. gadā Valmierā laikrakstu varēja iegādāties par 1 rubli, lai gan patiesā vērtība bija vismaz 20 reizes zemāka.⁶

20. gs. 60- to gadu vidus bija visai svarīgs un nozīmīgs periods Latvijai un visai latviešu sabiedrībai attiecībā uz trimdas latviešiem, jo tie ar katru brīdi arvien vairāk apzinājās savu vērtību un nozīmību Latvijas likteņa izveidē un attīstībā. Diasporā bija nomainījusies paaudze, kura vēlējās ar visiem spēkiem, bet reizē arī miermīlīgi, lai viņu solis netiktu iztulkots par aneksijas mēģinājumu, aiznest tautai līdzī uz dzimteni patiesību par Rietumu pasaules uzskatiem un tur notiekošo un valdošo valsts iekārtu. Mēģināja tautiešiem dzimtenē atklāt patieso komunisma seju, iepazīstinot tautiešus dzimtenē ar Rietumos esošo dzīves un pasaules uztveres modeli, iepazīstināt tautiešus ar kapitālisma plusiem. Jaunā trimdas paaudze mēģināja pierādīt latviešiem, ka trimdinieki un viņu atbalstītāji ārzemēs (vietās, kur viņi bija apmetušies), vēlas pilnīgu Baltijas valstu neatkarību.

Jau 70- tajos gados parādījās laikrakstā jaunas izmaiņas, tā sākuma lapa bija kļuvusi nedaudz krāsaināka, turklāt jau 70- to gadu vidū laikraksts iznāca konkrētās dienās- ceturtdienās-, kā rezultātā laikraksta izdošanas datums bija kļuvis paredzamāks, kā arī pats laikraksts veidoja precizitāti, tādējādi trimdas latvieši varēja prognozēt, kurā dienā avīze nonāks viņu pastkastītēs.

Savukārt Latvijas Komunistiskās partijas Centrālais birojs lēmumā “Par pārkāpumiem kontrpropagandas uzlabošanā latviešu emigrantu vidū” (1958. gada 2. decembrī) noteica “LPSR Tautas saimniecības padomes “Papīra un kokapstrādes rūpnīcas” pārvaldei uzdot

⁵ Turpat

⁶ Turpat

nodrošināt “vārdnīcas” veida plānā papīra izgatavošanu laikraksta “Dzimtenes Balss” redakcijas un Latvijas valsts izdevniecības vajadzībām uz ārzemēm sūtāmiem izdevumiem”.⁷

Otra publicēto avotu grupa ir I. Šneideres veidotais un Latvijas Universitātes Vēstures institūta izdots dokumentu krājums- „Latvija Padomju režīma varā, 1945- 1986”. Manuprāt, šis ir ļoti vērtīgs dokumentu krājums, ne tikai mana darba ietvaros, bet tas varētu interesēt arī citiem vēstures pētniekiem, kuriem interesē attiecīgais laika periods. Šajā divu sējumu izdevumā ir ievietoti visdažādākie slepenie lēmumi, protokoli un līgumi, kurus izveidojusi Padomju Savienības valdība ar līdzīgi domājošo pārstāvjiem LPSR. Līgumi noteica kā dzīvot LPSR, kā valdības pārstāvjiem veidot šo Padomju Savienības daļu, kā arī tajā tika atspoguļoti patiesie notikumi un patiesais stāvoklis LPSR un visā Padomju Savienībā.

Kas attiecas uz manis pētāmo tēmu, arī par „Dzimtenes Balss” izveidi, publicistiku un lēmumiem veidot propagandu, tai skaitā arī kādām tēmām vairāk reportieriem pievērst uzmanību veidojot propagandisko materiālu un uz kāda materiāla, cik biežām un kvalitatīvām lapām jābūt uzdrukātai „Dzimtenes Balsij”.

Šis avotu krājums ir unikāls kaut vai tā iemesla dēļ, ka krājumā apkopotie dokumenti ir publicēti gan oriģinālvalodā - respektīvi - krievu valodā, gan tulkoti latviešu valodā, turklāt jāpiebilst, ka tulkojums ir visai precīzs. Turklāt pie oriģināldokumentiem, kuri ir vai nu pārkopēti, vai ieskanēti, kuriem klāti ir attiecīgie zīmogi un paraksti, kas apliecina dokumentu patiesumu un derīgumu.

Kas attiecas uz nepublicētajiem avotiem, es gribētu uzsvērt „Jaunās Gaitas” redaktora Rolfa Ekmaņa veidotās piezīmes- „„Jaunās Gaitas” redaktora pieraksti”, kuras es savā īpašumā ieguvu sazinoties ar pašu Rolfu Ekmani, protams, ar Pasaules Brīvo Latviešu Apvienības Rīgas biroja pārstāvju palīdzību.

Savās piezīmēs Ekmanis apraksta pašu „Jauno Gaitu”, kā arī situāciju kāda bija trimdinieku un dzimtenē esošo latviešu sadarbība, kā arī izteicis savu viedokli par propagandisko materiālu, ko izplatīja „Dzimtenes Balss”.

⁷ Šneidere I., Latvija Padomju režīma varā, 1945-1986, LU Vēstures institūts, 2001, 338- 343. lpp

4. Latviešu trimda, tās sakari ar Latviju (1959- 1985)

Latviešu emigrācijas vēsturē pēc II pasaules kara sākās otrs emigrācijas vilnis uz Ziemeļameriku. Pirmais bija saistīts ar revolucionāriem, kas bēga no vajāšanas cariskajā Krievijā 20. gs. sākumā, it īpaši pēc 1905. gada revolūcijas. Latviešu emigranti pārsvarā izvietojās Amerikas ziemeļaustrumu daļā, par kolonijas centru kļūstot Bostonai. Šīs emigrācijas pārstāvji lielākoties bija sociāldemokrātiski noskaņoti, un daudzas organizācijas vēlāk ieplūda Amerikas sociālistiskajā kustībā un arī kompartijā. Šī bija galvenā atšķirība starp emigrantiem 20. gs. sākumā un emigrantiem pēc II pasaules kara, kā rezultātā abu emigrācijas viļņu pārstāvji ne visai labi viens otru saprata.

II pasaules kara beigās aptuveni 200 000 Latvijas iedzīvotāju atradās ārpus dzimtenes, tie dzīvoja citās Eiropas daļās. Šo cilvēku vidū bija bēgļi, evakuētie, karavīri, spaidu strādnieki un koncentrāciju nometņu ieslodzītie. Vairākums bēgļu atradās Vācijā vai apgabalos, kur Vācija bija valdījusi. Savukārt aptuveni 5000 cilvēku bija apmetušies Zviedrijā.⁸

Beidzoties II pasaules karam, aptuveni 120 000 cilvēku tā arī palika Rietumos, galvenokārt bēgļu nometnēs Vācijā. Savukārt liela daļa emigrantu uzreiz pēc kara atgriezās Latvijā vai arī tiešā ceļā nokļuva padomju koncentrācijas nometnēs, to skaitā arī gandrīz visi, kas Vācijā bija nokļuvuši padomju okupācijas zonā. Daudzus no arestētajiem, kurus 1945. gadā notvēra čeka, vēlāk arestēja MGB un aizsūtīja uz vergu darbu nometnēm vai nometinājuma vietām.⁹

1945. gadā Latvijas Sarkanais Krusts pārvietoto latviešu skaitu lēsa ap 130 000, no tiem liela daļa Vācijā, apmēram 3000 Austrijā, 2000 Dānijā, 6500 Zviedrijā.¹⁰ Lielākā daļa bēgļu Vācijā dzīvoja 300 pārvietoto personu nometnēs, kas atradās ANO pārziņā.

1947. gadā sākās latviešu izceļošana uz Lielbritāniju, ASV, Austrāliju, Kanādu un citām zemēm, kas pārsvarā beidzās 1951. gadā. Uz Angliju emigrēja aptuveni 17 000, uz Austrāliju 20 000, uz Kanādu- 19 000, uz ASV- 45 000, uz Dienvidameriku- 5000, Vācijā palika ap 15 000, bet Zviedrijā- 4000 latviešu.

⁸ Nolendorfs V., Trimdas vēsturiskā apziņa literatūras spoguļi 20. gs. 40- 50. gados: ienaidnieka, varoņa, cietēja un drauga tēls // No bēgļu gaitām līdz trimdai, // Vēsturnieku komisijas raksti, 9. sējums, Rīga: Latvijas Vēstures institūts, 2000, 441- 442. lpp.

⁹ Lešinskis Imants, Kultūras sakari vai etniskā spiegošana: to kādreizējā veidotāja viedoklis, Baltiešu forums, 1985, 2-3.lpp

¹⁰ Bleiere D., Butulis I., u.c., Latvijas Vēsture: 20. gadsimts, Rīga: Jumava, 2005, 382- 386. lpp

Okupāciju- gan krievu, gan vāciešu-, II pasaules kara un tā seku, piemēram, izdzīvotāju došanās bēgļu gaitās uz Rietumiem, rezultātā Latvija zaudēja aptuveni 565 tūkstošus iedzīvotāju, kā rezultātā uz 1945. gadu Latvijā bija tikai 1435 tūkstoši iedzīvotāju, kā arī okupāciju rezultātā valstī radās ievērojamas etniskās izmaiņas¹¹

Rietumos palikušie repatriācijas vietā izvēlējās dzīvi trimdā. Trimdinieku skaits bija neproporcionāli liels tam skaitam, kas neatkarīgas Latvijas gados bija piederējuši kulturālajai, politiskajai un ekonomiskajai elitei. 1947. gadā sākās latviešu izceļošana uz Lielbritāniju, ASV, Austrāliju, Kanādu un citām zemēm, kas pārsvarā beidzās 1951. gadā. Uz Angliju emigrēja aptuveni 17 000, uz Austrāliju 20 000, uz Kanādu- 19 000, uz ASV- 45 000, uz Dienvidameriku- 5000, Vācijā palika ap 15 000, bet Zviedrijā- 4000 latviešu.¹²

Ciešā sadarbībā ar Valsts drošības komiteju pierunāšanas un solījuma akcijās pret latviešiem ārzemēs tika arī iesaistīta Latvijas PSR politiskā, kulturālā un sabiedriskā elite, kā arī jau repatriējušies tautieši. 1947.gada 5.aprīlī laikraksta "Cīņa" redakcijā parādījās LPSR Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētāja profesora Augusts Kirhenšteina "atklāta vēstule," aicinot latviešu trimdiniekus atgriezties dzimtenē, kurā tika paskaidrots, ka trimdinieki ir "ar varu un viltu atrauti no savas dzimtenes".¹³ Repatriantiem tiek solīts, ka tie pilnībā baudīs visas padomju pilsoņu tiesības un brīvību, līdz ko pārbrauks savas zemes robežu, kā arī neviens netiks vajāts par to vien, ka bijis vācu armijas sastāvā.¹⁴

Pēckara emigrantu vidū sāka izpausties divi neatkarīgas Latvijas strāvojumi- autoritārisma un demokrātijas piekritēji, kuri nereti nevarēja atrast kopēju valodu. Tomēr pamatjautājumos - Latvijas okupācijas nosodījumā, aneksijas neatzīšanā un valsts neatkarības atjaunošanas nepieciešamībā- domstarpību nebija.

Pirmajos trimdas gados emigrācijas latviešu vidū valdīja pārliecība, ka Rietumu demokrātijas panāks padomu okupācijas režīma beigas tuvākajā Latvijas nākotnē, tādējādi cerot, ka dzīve trimdā nebūs ilgstoša. Pēckara pirmā trimdas paaudze bija negatīvi noskaņota pret jebkādiem sabiedriskiem un politiskiem kontaktiem ar dzimteni, pamatoti uzskatīdami, ka padomju vara tos izmantos savās interesēs. Šī trimdas paaudze uzskatīja, ka okupācijas apstākļos Latvijā nevar normāli attīstīties kultūras dzīve, tomēr laika gaitā trimdinieki saprata,

¹¹ Mežgailis Bruno. Latvijas iedzīvotāju skaita, sastāva un kustības izmaiņas 20. gs., Rīga: Latvijas Statistikas institūts, 1996, 3- 6.lpp

¹² Nolendorfs V., Trimdas vēsturiskā apziņa literatūras spogulī 20. gs. 40- 50. gados: ienaidnieka, varoņa, cietēja un drauga tēls // No bēgļu gaitām līdz trimdai, // Vēsturnieku komisijas raksti, 9. sējums, Rīga: Latvijas Vēstures institūts, 2000, 441- 442. lpp.

¹³ [Jaunā Gaita Nr. 225, jūnijs, 2001](#)

¹⁴ [Jaunā Gaita Nr. 225, jūnijs, 2001](#)

ka tomēr arī okupētajā Latvijā var dzimt dažādas idejas.

20. gs. 50. gadu beigās - 60- to gadu vidus bija visai svarīgs un nozīmīgs periods Latvijai un visai latviešu sabiedrībai attiecībā uz trimdas latviešiem, jo tie ar katru brīdi arvien vairāk apzinājās savu vērtību un nozīmību Latvijas likteņa izveidē un attīstībā. Diasporā¹⁵ bija nomainījusies paaudze, kura vēlējās ar visiem spēkiem, bet reizē arī miermīlīgi ietekmēt un veidot Latvijas likteni, mēģināt pretoties Padomju varai, bet trimdinieki to mēģināja darīt tā, lai viņu solis netiktu iztulkots par aneksijas mēģinājumu, aiznest tautai līdzī uz dzimteni patiesību par Rietumu pasaules uzskatiem un tur notiekošo un valdošo valsts iekārtu. Mēģināja tautiešiem dzimtenē atklāt patieso komunisma seju, iepazīstinot tautiešus dzimtenē ar Rietumos esošo dzīves un pasaules uztveres modeli, iepazīstināt tautiešus ar kapitālisma plusiem. Jaunā trimdas paaudze mēģināja pierādīt latviešiem, ka trimdinieki un viņu atbalstītāji ārzemēs (vietās, kur viņi bija apmetušies), vēlas pilnīgu Baltijas valstu neatkarību.¹⁶

Savukārt padomju iestāžu darbība tika vērsta uz to, lai emigrācija atzītu Latvijas inkorporāciju de facto un de iure, kā arī lai mazinātu trimdas politisko organizāciju ietekmi kā uz latviešu kopienām ārzemēs, tā arī uz mītņu zemju valdībām un starptautiskajām organizācijām.

Divdesmitā gadsimta 60., 70.- tajos gados tika intensificēts darbs ar emigrācijas jaunatni un etniskajiem tūristiem, izmantojot Valsts Drošības komitejas (turpmāk- VDK) radītus ceļošanas kanālus. Liela uzmanība tika veltīta baznīcas sakariem ar ārzemēm. Atbildīgos gadījumos, tādos kā piedalīšanās starptautiskos forumos un apspriedēs, drošības orgāni caur savu aģentūru situācijas kontroli un vadību centās pārņemt savās rokās.¹⁷

Jau 70.- 80.- tajos gados arvien biežāk trimdas latvieši apciemoja radus dzimtenē, kā rezultātā PSRS centās tos izmantot savās interesēs, mudinot trimdiniekus atzīt, ka LPSR plaukst un zeļ Padomju Savienības sastāvā. Sekas bija vērojamas trimdas sabiedrības šķelšanās aspektā, jo šāda rīcība no pārējo trimdinieku puses tika uztverta kā sadarbība ar okupantiem un aneksijas atzīšana, lai gan pārsvarā trimdinieki, kuri ieradās Latvijā, bija kļuvuši par provokācijas upuriem.

Apzinoties LPSR vadības mērķus, daudzi emigranti centās veidot personīgus kontaktus starp trimdas un Latvijas kultūras darbiniekiem, lai iepazītos ar LPSR kultūru un informētu

¹⁵ Diaspora- kādas tautas, etniskas vai reliģiskas grupas daļa, kas atrodas ārpus zemes, kurā tā cēlusies. Sast. Andersone I, Čerņevska I., u.c. Ilustrētā svešvārdu vārdnīca, Rīga: Avots, 2005, 158. lpp

¹⁶ Imants Lešinskis // "Kalpības gadi", "Latvija šodien", Nr.12

¹⁷ Bleiere D., Butulis I., u.c., Latvijas Vēsture: 20. gadsimts, Rīga: Jumava, 2005, 382- 386. lpp

par trimdas kultūras aktivitātēm, tai pat laikā atzīstot aneksiju.

To pierāda arī Rolfa Ekmaņa teiktais, “mēs esam vienmēr bijuši par plašākiem (abpusējiem) kultūras sakariem, esam ar mieru runāt ar katru padomju pilsoni, funkcionāru vai čekistu, bet neesam gatavi kļūt par kaut kādiem “padomju kultūras emisāriem””.¹⁸

Šīs paaudzes trimdinieku ieiešana politikā mainīja ne tikai attieksmi pret kontaktiem ar dzimteni, bet arī cīņa par Latvijas neatkarības atjaunošanu daudzējādā ziņā kļuva efektīvāka, jo viņi bija ieguvuši izglītību Rietumos, labi pārvaldīja mītnes zemju valodu, daudz labāk izprata šo zemju politiķu mentalitāti, kā arī sāka lietot jaunas un efektīvas metodes trimdas organizāciju darbībā.

Vācijā un Zviedrijā jau kara laikā veidojās bēgļu organizācijas, kuru uzdevums bija pārstāvēt bēgļu intereses varas iestādēs., bet pēc kara arī okupācijas zonu administrācijā un starptautiskajās organizācijās. Bez politiskajām organizācijām radās arī cita veida organizācijas un biedrības, piemēram, baznīcas, izglītības centri, kultūras, studentu korporācijas un dažādas profesionālās apvienības. 50. gadu sākumā veidojās centrālas organizācijas, kas centās apvienot latviešus trimdā.

Kā pirmā tika nodibināta Latviešu Nacionālā apvienība Kanādā, 1951. gadā tika nodibināta Amerikas Latviešu apvienība, pēcāk izveidojas Latviešu apvienības gan Austrālijā, gan Jaunzēlandē un daudzas citas.

Kā vienu no ievērojamākajām un nozīmīgākajām organizācijām var minēt 1956. gadā dibināto Pasaules Brīvu Latviešu apvienību (turpmāk- PBLA), kas apvienoja pārējo trimdā veidoto organizāciju centrus. Viens no galvenajiem PBLA mērķiem bija cīnīties par Latvijas neatkarības atjaunošanu un demokrātiskās iekārtas atjaunošanu.

Vēl viens būtisks organizāciju kopums, kas veidojās trimdā, bija Latviešu Jaunatnes apvienības- gan ASV, gan Kanādā, gan arī vairākās Rietumeiropas valstīs.

Trimdas organizācijas nodibināja arī vērā ņemamus izglītības, sociālās palīdzības un atpūtas centru tīklus, no kuriem vairākums bija papildskolas vai svētdienas skolas, kurās trimdinieku jaunās paaudzes mācījās latviešu valodu un tradīcijas, tādējādi nezaudējot saikni ar dzimteni.

Lai cik būtu nošķirti trimdinieki no dzimtenes, tie laika gaitā tomēr meklēja dažādas iespējas pastiprināt saikni ar dzimteni, lai nezaudētu savu nacionalitāti. Viens no labākajiem veidiem, kā veicināt sakarus ar dzimteni, bija tas, ka latvieši trimdā dibināja dažādas organizācijas, kuras veicināja latviskumu trimdinieku jaunajās paaudzēs, kā arī tika izveidotas

¹⁸ Ekmanis Rolfs, “”Jaunas Gaitas” redaktora piezīmes”, 26. lpp.

latviešu skolas, kurās mācības notika latviešu valodā, tajās apguva gan pašu valodu, gan tradīcijas, gan kultūru.

Tomēr VDK darbiniekiem bija savs skatījums uz šo lietu, tie palīdzēja veicināt sakarus ar tautiešiem visā pasaulē, nodibinot “Organizāciju kultūras sakariem ar dzimteni”, kā rezultātā uzvarētāji būtu tieši viņi- VDK, jo trimdinieki varētu sadarboties ar dzimtenes, tās kultūras darbiniekiem, bet tai pat laikā VDK varēja legāli iesūtīt savus aģentus Rietumos, kuri vēlāk izlūkoja situāciju trimdā un uzsāka propagandas attīstību, apstiprinot “Dzimtenes Balss” informāciju par patiesu.

Pārsvarā trimdinieki ar dzimteni centās uzturēt sakarus, kuri bija saistīti ar kultūru, jo, kā teicis Valters Nollendorfs 1965. gadā “Par trimdas latviešu attieksmi pret kultūru okupētajā Latvijā”, tad var secināt, ka sākotnēji trimdas kulturālā dzīve bija vairāk saistīta ar dzimteni, nekā vēlākajos gados, jo trimdas pirmsākumos tautieši savos darbos- dzejā, mākslā, kultūrā utml.- attēloja to, ko piedzīvojuši Latvijā, bet vēlāk jau iespaidojās no dzīves apstākļiem un trimdas sociālās vides, attālinoties no tiem pārdzīvojumiem, no tām realitātēm un tās mentalitātes, kas ir mūsu tautai dzimtenē, kā rezultātā zaudējot lielu daļu savas auditorijas Latvijā. Nollendorfs uzsvēra, ka jau 20. gs. 60- to gadu vidū tās kultūras vērtības, kuras tika radītas okupācijas apstākļos Latvijā, bija vienīgās vērtības, kas latviešu tautai bija atļautas un vairāk pazīstamas, uzsvērdams, ka šī kultūras daļa, kas radās Latvijā, ir lielākā mērā latviska kultūra nekā tas, kas radies Rietumos, kā arī viņš apstiprina, ka Latvijā tika radītas paliekošas kultūras vērtības, kuras tomēr nav jāiznīcina, kā arī nav jānoraida.¹⁹

Trimdinieku sakarus veicināja arī PSRS Augstākās Padomes prezidijs ar nodomu atgriezt trimdiniekus atpakaļ dzimtenē. Jau 1960. gadā Maskava atvēra durvis tūristiem no Rietumiem, tai skaitā arī emigrantiem, tomēr emigranti vilcinājās izmantot šo iespēju, baidoties, ka drīz pēc ierašanās Padomju Savienībā viņiem draudētu apcietinājums un tālāk sekotu viņu izsūtīšana uz Sibīriju. Turklāt, kā raksta Lešinskis, emigrantu organizāciju vadītāji un to prese pasludināja, ka dzimtenes apciemojums ar padomju vīzu kabatā nozīmētu “padomju režīma atzīšanu un nacionālo lietu nodevību.”²⁰

Neskatoties uz to, ka daudzi latvieši atradās trimdā, tie jau kopš tā brīža, kad nonāca ārzemēs centās sazināties ar Latviju, sūtīdami dažādus savus apcerējumus, daiļdarbus, avīzes un žurnālus, un citas publikācijas uz Latviju, kas, protams, nepatika pastāvošajai varai.

Rezultātā pastāvošās iekārtas pārstāvji visādi mēģināja pretoties trimdinieku iesūtīto darbu

¹⁹ Bleiere D., Latvija, Lietuva un Igaunija PSRS sastāvā, Rīga: Zvaigzne ABC. 1999, 16- 17. lpp

²⁰ Lešinskis I., Kultūras sakari vai etniskā spiegošana: to kādreizējā veidotāja viedokļi, Baltiešu forums, 1985, 9.lpp

publiskošanai, ieviešot stingru cenzūru un pastiprinātu kontroli pār pasta sūtījumiem.

Trīs gadus pēc Staļina nāves, 1956. gada 20. jūlijā, PSRS sakaru ministrija lūdza PSRS Ministru padomes priekšsēdētājam Vjačeslavam Molotovam atļauju atvērt muitnīcas ārzemju literatūras pārbaudei savienoto republiku galvaspilsētās. Starp tām tika minēta arī Rīga.

PSRS valdība atļāva atvērt PSRS Galvenās literatūras pārvaldes (PSRS GLP jeb *Glavlits*) ārzemju grāmatu cenzēšanas punktus Rīgā, Galvenā pasta 51. nodaļā Ļeņina ielā 21 (tagad Brīvības bulvāris), nododot savas nodaļas Latvijas PSR Galvenās literatūras pārvaldes (turpmāk- LGLP) valsts noslēpumu aizsardzības pārziņā, izveidojot Speciālo cenzūras iecirkni, kura darbība bija slepena.²¹

1956. gadā Speciālās cenzūras iecirkņa organizēšanai Rīgā ieradās PSRS GLP Ārzemju literatūras cenzūras daļas priekšnieks Stepanovs. LGLP priekšnieks K. Springšs 1957. gada 5. janvārī ziņoja LKP CK Aģitācijas un propagandas daļas vadītājam Jānim Avotiņam, ka „no kapitāliskajām valstīm uz Padomju Latviju ir pastiprinājusies dažādu organizāciju un privātpersonu grāmatu, žurnālu, laikrakstu un citu izdevumu sūtīšana pa pastu”.²² Kā rezultātā Latvijas PSR GLP konstatēja, ka „daļa šo izdevumu pāiet garām kontrolei Maskavā”, tādēļ savukārt LPSR GLP sūdzējusies PSRS GLP, kā rezultātā tika veikti atbilstoši pasākumi.²³

Visi šie notikumi aizveda līdz likumsakarīgam iznākumam, kad PSRS GLP priekšnieks 1958. gada 23. oktobrī izdeva pavēli „nr 29-s”, kurā tika teikts, ka, sākot ar 1958. gada 1. novembri, LGLP kopā ar LKP CK un vietējiem VDK orgāniem kontrolēs no ārzemēm iesūtīto literatūru latviešu valodā.²⁴

Cenzūras iecirkņa viens no galvenajiem uzdevumiem bija saņemt ārzemju bandroles²⁵ un sūtījumus, kā arī vietējos sūtījumus uz ārzemēm, tos pārbaudīt, atļaut izsniegt adresātiem, daļēji konfiscēt bandroļu un paku saturu, atļaut nodot adresātiem vai atļaut iesūtīt, vai arī konfiscēt ienākošās vai ārzemēm paredzētās bandroles un sūtījumus. Iecirknī parasti strādāja viens cenzors, kuram palīdzēja VDK darbinieki. Cenzora slimības laikā aizvietoja speciāli sagatavots vietnieks.

LGLP lietu nomenklatūras 7. indeksa pirmajā lietā cenzūras iecirknis reģistrēja saraksti par ārzemju literatūras saņemšanu un kontroli, ieskaitot instrukcijas dienesta lietošanai. Ceturtajā lietā uzskaitīja kartītes par emigrantu periodiskajiem izdevumiem, kuri tika atzīmēti

²¹ Strods Heinrihs, Trimdas izdevumu cenzūra Latvijas PSR (1958- 1990), // Latvijas vēsturnieku komisijas raksti, 21. sējums, Latvijas vēstures institūta apgāds, Rīga: 2007, 425

²² Turpat.

²³ Turpat.

²⁴ Turpat, 425-426

²⁵ Bandrole- pasta sūtījuma veids- galvenokārt iespieddarbi, darījumu dokumenti utml. Sast. Andersone I, Čerņevska I., u.c. Ilustrētā svešvārdu vārdnīca, Rīga: Avots, 2005, 93. lpp

ar diviem sešstūra zīmogiem. Piektajā lietā bija ierakstītu bandroļu un paku, kā arī skaņu ierakstu konfiskācijas žurnāls, sestā lieta- „Iekļaušanās uzskaites žurnāls izsūtāmajām bandrolēm”.²⁶

Bez cenzūras „specobjektiem” radās arī citi uzdevumi, tā, piemēram, 1959. gada 26. aprīlī LGLP priekšnieks Rihards Šneiders rakstīja Arvīdam Pelšem, ka Leonīds Iljičovs cenzoru apspriedē uzdevis pastiprināt cīņu pret latviešu emigrantiem, veicot kontrpropagandu. Lai to īstenotu, Šneiders ieteica LKP CK Kultūras sakaru komitejas pakļautībā nodibināt 9- 10 cilvēku lielu komisiju kontrpropagandas darbam, kā arī iekātot emigrantu literatūrai speciālu bibliotēku, kuru varētu izmantot ar šīs komisijas atļauju.²⁷

Maskavas atskaitēs redzams, ka LGLP, sākot ar 1959. gada septembri, kontrolēja no ārzemēm ienākošās bandroles ar avīzēm, žurnāliem, grāmatām, sīkdarbiem, sienas kalendāriem, skaņuplatēm un magnetofona ierakstiem. Šo darbu veica cenzors Kārlis Ceips (1910- ?), bet viņa prombūtnes laikā J. Melnbergs. Vēstuļu perlustrācija, visticamāk, notika „kaimiņu iestādē”, respektīvi, Valsts Drošības Komitejā.²⁸

Tomēr LGLP darbība reizēm tika apgrūtināta, jo latviešu trimdā iznāca liels skaits izdevumu, kuri lielākoties tika nogādāti Latvijā bandroļu veidā.

1961. gadā no ārzemēm privātpersonām iesūtīto bandroļu bija vairāk nekā puse, bet vienkāršo bandroļu trešā daļa tika pakļauta cenzūrai, kā rezultātā tika konfiscētas. Padomju režīms to sauca par ārzemju imperiālisma uzbrukuma izpausmes sastāvdaļu.

Par „ārzemju imperiālisma ideoloģiskā uzbrukuma pastiprināšanos” PSRS VDK pastāvīgi brīdināja PSKS Centrālo komiteju. 1963. gada 23. jūlijā lai atvairītu uzbrukumu, cenzors K. Ceipe veica sarežģītu no ārzemēm saņemtas latviešu literatūras un preses „apstrādi”, pirmajos darbības gados to dalot trijās daļās: nodot vispārējai lietošanai, nodot ierobežotai lietošanai un vispār nenodot adresātam. Vēlāk „nenodot adresātam” nozīmēja, ka sūtījums tika nodots LKP CK, Latvijas PSR VDK vai arī tika iznīcināts.²⁹

J. Vēvers 1961. gada 18. maija ziņojumā „latviešu emigrācijas pretpadomju centriem” teicis, ka čekai rūpes sagādāja arī reliģiskās literatūras sūtījumi no VDR, Polijas Tautas Republikas un Čehoslovākijas. Reliģiskās literatūras sūtījumi, pēc Latvijas PSR MP VDK Operatīvi tehniskās daļas 6. nodaļas datiem, sastādīja apmēram 90 % no visiem sūtījumiem.

²⁶ Strods Heinrihs, Trimdas izdevumu cenzūra Latvijas PSR (1958- 1990), // Latvijas vēsturnieku komisijas raksti, 21. sējums, Latvijas vēstures institūta apgāds, Rīga: 2007, 427

²⁷ Turpat

²⁸ Bīrons J., Būsim draugi: Latvijas PSR kultūras sakari ar ārzemēm, Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība- 1962.g.

²⁹ Turpat, 429- 430. lpp.

Sevišķi nežēlīgi LGLP izturējās pret trimdas iesūtīto garīgo literatūru, kuru parasti konfiscēja un iznīcināja.³⁰

Savukārt 1970. gada 19. jūnija lēmums ar nosaukumu “Lēmums Nr 60-s” paredzēja latviešu emigrantu literatūras izņemšanu no Viļa Lāča Valsts bibliotēkas specfonda, atstājot divus eksemplārus tikai Zinātņu akadēmijas Fundamentālās bibliotēkas specfondā. Šajā Valsts bibliotēkas tīrīšanas akcijā tika iznīcinātas 2203 trimdas grāmatas, žurnāli un avīzes.³¹ Valsts bibliotēkas specfonda tīrīšanas darbi pilnībā tika pabeigti pēc nepilniem trim gadiem- 1973. gadā.

Latviešu trimdas izdevumi LGLP bija darbietilpīga politziņošanas joma. 1971. gadā LGLP tūlīt pēc saņemšanas nosūtīja LKP CK informācijai avīzi „Brīvība”, žurnālus „Tilts” un „Jaunā Gaita” līdz ar satura atstāstījumu krievu valodā, jo vairums LKP CK darbinieku neprata ne runāt, ne rakstīt, ne saprast latviski.

1969.- 1974. gadā uz ārzemēm sūtītās bandroles pastā bija jāiesniedz atvērtā veidā, ar deklarāciju, ka tajās nav nekā pretrunīga, taču gan cenzori, gan „kaimiņu iestādes” darbinieki kaut ko aizliegta atrada 1.4 % bandroļu, no tām 0.7 % konfiscēja.

20. gadsimta 70-to gadu sākumā trimdas izdevumu iesūtīšana strauji pieauga, kā rezultātā cenzori nespēja iesūtīto literatūru ne izlasīt, ne novērtēt bez „norādījumiem no augšas”³².

Lai operatīvāk veiktu trimdas latviešu preses apstrādāšanu, 1970. gadā tika izstrādāts „Preses jautājumu klasifikators emigrantu preses apstrādāšanai”. Izmantojot klasifikatoru, cenzoriem bija iespējams ātrāk iedalīt trimdas presi- “labajā, sliktajā un pieciešamajā”³³. Acīmredzot cerībā, ka ierakstīti sūtījumi drošāk nonāks pie adresāta, trimdinieki izvēlējās apdrošinātas bandroles. Statistika liecina, ka cenzūrā proporcionāli vairāk konfiscēja tieši ārzemju bandroles.³⁴

Tomēr, lai kā LKP CK centās ierobežot trimdinieku darbu ieplūšanu Latvijā, tā cieta vienu neveiksmi pēc otras. Piemēram, trimdā tika veidoti dažādi radiatoraidījumi, kurus varēja dzirdēt arī Latvijā, tika iesūtīti dažādi izdevumi, kā arī „baltemigrantu” ierašanās Latvijā tūristu braucienos. Neveiksmju rezultātā LGLP ārzemju literatūras cenzori K. Ceips un J. Melnbergs, sadarbojoties ar Latvijas PSRS VDK, aizvien biežāk informēja LKP CK par

³⁰ Turpat, 430- 431.lpp

³¹ Turpat, 434.lpp

³² Turpat, 435.lpp

³³ Turpat.

³⁴ Turpat, 436.lpp.

trimdā iznākušajām grāmatām un pat atsevišķām publikācijām presē.³⁵

70- to gadu vidū Latvijas komiteja kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs ne vien sūtīja uz ārzemēm speciāli trimdai izdoto presi, bet tur publicēja arī savus izdevumus. Sākot ar 1973. gadu, agrākās avīzes „Draugs” vietā PSRS VDK Vācijā trimdas vajadzībām izdeva avīzi „Jaunā Balss”. Oficiāli to izdeva Latvijas kultūras veicināšanas biedrība Vācijas Federatīvajā Republikā. Gadā izdeva četrus „Jaunās Balss” numurus 100 eksemplāros. Šīs avīzes 1975. gada 9. numura LGLP 1976. gada 20. janvārī nosūtīja LKP CK sekretāram Imantam Andersonam, avīzes „Dzimtenes Balss” un „Dzintarkrasts” redakcijai Televīzijas un radoraidījumu komitejai un personiski Andrim Vējānam. LGLP ziņoja, ka tai nav nekas pretī šo izdevumu izplatīt.³⁶

Emigrācijas literatūra un prese pie lasītāja galvenokārt nonāca pa diviem kanāliem. 1974. gadā pieeju grāmatām ar divām „skrūvēm” varēja atļaut tikai LKP CK Ārzemju vai Aģitācijas un propagandas daļas lietošanai galvenokārt kontrpropagandas darbā.

Otrais kanāls bija Latvijas PSR VDK, kas literatūru saņēma Galvenajā pastā un nodeva to žurnālistiem rakstu, radio un televīzijas raidījumu sagatavošanai. Tie bija galvenokārt Latvijas PSR VDK slepenie līdzstrādnieki.³⁷

Izpildot 1973. gada 21. maija lēmumu, emigrācijas literatūru ievietoja Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Fundamentālās bibliotēkas sevišķajā glabātavā. Tas nozīmēja, ka tika ierīkots specfonda specfonds, no kura grāmatas drīkstēja saņemt tikai ar VDK, LKP CK Aģitācijas propagandas, kā arī Ārzemju daļas atļauju. Tika pastiprināta literatūras cenzūra, un 48.1 % iesūtītās literatūras iznīcināja vai ievietoja LKP CK specfondā.³⁸

Trimdas grāmatu likvidēšanas aktus iznīcināja 1977. gada beigās. Sakarā ar cenzores V. Zīles 1974. gada 3. septembrī izsniegtā akta „nr 8” publicēšanu 1974. gada decembrī trimdas avīzē „Laiks” par Edgara Dunsdorfa iesūtīto grāmatu iznīcināšanu ar PSRS GLP 1975. gada 18. februāra pavēli „nr. 7-s” V. Zīlei un A. Lucēvičai izteica partijas stingro rājienu.

Savukārt 1976. gadā, pēc cenzoru datiem, tika saņemti septiņi naidīgi literatūras „Daugavas Vanagu Mēnešraksts” masu sūtījumi, kopā 77 bandroles, un viens „Jaunās Gaitas” sūtījums- septiņi žurnāli, kas visi tika iznīcināti. Tajā pat laikā turpināja palielināties arī

³⁵ Bīrons J., Būsim draugi: Latvijas PSR kultūras sakari ar ārzemēm, Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība-1962.g.

³⁶ Bīrons J., Būsim draugi: Latvijas PSR kultūras sakari ar ārzemēm, Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība-1962.g.

³⁷ Turpat, 436- 437. lpp

³⁸ Turpat

specfonda specfondā ievietotās un iznīcinātās literatūras daudzums.³⁹

1976. gadā cenzūra apturēja PSRS finansēto ASV avīzi „Amerikas Latvietis”, kurā 1976. gada 13. decembrī bija publicēts „Vispasaules latviešu reakcionārā emigranta Ulda Gravas raksts „Baltieši Helsinkos”⁴⁰

1978. gada darba pārskatā par latviešu trimdas literatūras kontroli cenzore Tatjana Boļšakova rakstīja, ka „par visasāko problēmu mūsdienu emigrācijas teorētiski uzskata etnocīdu, t.i., latviešu tautas etniskās pašapziņas mērķtiecīgu iznīcināšanu, to pilnīgi asimilējot krievu nācijā”.⁴¹ Jau gadu vēlāk T. Boļšakova ziņoja Maskavai, ka trimdas presē „galēji buržuāziskais nacionālisms”, izmantojot paaudžu atšķirības, joprojām cer uz “kapitālisma reputāciju”⁴² Latvijā, jo jaunā paaudze nesaredz komunismam nākotni.⁴³

1980. gadā tikai 35.5 % ārzemju sūtījumu nodoti adresātiem, bet 61.1% sūtījumu tika atvērts, no tiem tikai 3.2 % nonāca adresātu rokās. Bet 1980. gada pārskatā trimdas literatūras cenzore T. Boļšakova uzsvēra, ka „reakcionārā emigrācija” savā presē joprojām uzsverot Latvijas rusifikāciju un okupāciju⁴⁴.

Savukārt “Jaunās Gaitas” redaktors Rolfs Ekmanis uzskata, ka bijušas divas latviešu sabiedrības, kas visai daudz, vismaz sākotnēji, nav sadarbojušās, viņš saka: “Bija skaidri redzamas divas latviešu sabiedrības- Latvijā un ārzemēs- katra ar savu īpatnēju mentalitāti un pieeju lietām.”⁴⁵

³⁹ Bīrons J., Būsim draugi: Latvijas PSR kultūras sakari ar ārzemēm, Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība-1962.g.

⁴⁰ Turpat.

⁴¹ Turpat, 439. lpp.

⁴² Turpat.

⁴³ Turpat.

⁴⁴ Turpat.

⁴⁵ Ekmanis Rolfs, “”Jaunās Gaitas” redaktora piezīmes”, 4. lpp

5. Laikraksta “Dzimtenes Balss” izveidošana un tā galvenie uzdevumi

Krievijas specdienesti ar emigrāciju un emigrantiem uzsāka cīņu jau tūlīt pēc Oktobra apvērsuma (1917. gads), kad Eduarda Bērziņa vadītais Sarkanās Armijas izlūkdienests izstrādāja operāciju krievu emigrācijas centru likvidēšanai. Kā iedarbīgākie pasākumi tika izmantoti emigrācijas vadītāju kompromitēšana, organizāciju šķelšana, aģentūras vervēšana un iefiltrēšana to vadībā, dezinformācija, kā arī viltus organizāciju radīšana.

PSRS jau tūlīt pēc Otrā pasaules kara pievērsa lielu uzmanību iespējai, ka kara bēgļi varētu palikt otrpus robežai, protams, Maskavai tas nepatika, kā arī tā neatzina iespēju, ka aiz savas ietekmes sfēras robežām augtu liels skaits bēgļu. Jau tolaik Maskava diezgan pamatoti uzskatīja, ka ar laiku šie bēgļi varētu draudēt PSRS pastāvēšanai, tās varai un interesēm, uzsākot pretvalstiskas darbības pret PSRS un komunistisko režīmu.

Neilgu laiku pēc II pasaules kara īpaši izraudzītas PSRS Valsts drošības ministrijas (VDK priekštecis- MGB (Министерство государственной безопасности)) virsnieku grupas, kuras apmeklēja pārvietoto personu nometnes, vilinot tos atgriezties dzimtenē, taču divdesmitā gadsimta četrdesmito gadu beigās repatriācijas vērstās propagandas akcijas tika pārtrauktas kā neauglīgas.

Drīz pēc Staļina nāves (1953) Rietumberlīnē tika nodibināta “Padomju komiteja par atgriešanos dzimtenē”, no kuras 1964.gadā izveidojās Latvijas komiteja kultūras sakaru veicināšanai ar tautiešiem ārzemēs. Oficiāli šī komiteja tika dēvēta par sabiedrisku organizāciju, bet patiesībā tā atradās pilnīgā VDK uzraudzībā un kontrolē. Tomēr jau piecdesmito gadu beigās bija skaidrs, ka masveidīga padomju pilsoņu repatriācija, kā to vēlējās PSRS, nav notikusi un nav arī sagaidāma, kā rezultātā VDK pārvērtēja savu taktiku attiecībā pret bēgļiem, kurus patiesībā varēja pieskaitīt pie emigrantiem.

Latvijas Komiteja kultūras sakariem ar ārzemēm parasti tika saukta par “Kultūras sakaru komiteju” (turpmāk- KSK) 1964.gadā formāli tika nodibināta kā sabiedriska organizācija, taču praksē personas, kurām tika uzticēta komitejas vadība, izraudzījās LPSR VDK izlūkošanas daļas priekšnieks, bet KSK valdes priekšsēdētāju apstiprināja Latvijas Komunistiskās Partijas (turpmāk- LKP) Centrālkomitejā. Ieceltais priekšnieks ar čeku saskaņoja Komitejas algoto darbinieku iecelšanu un atlaišanu. Savukārt kultūras sakaru aktīvisti jeb tā saucamā “sabiedriskā bāze” parasti bija civilisti- VDK informatori.⁴⁶

Viens no trūkumiem KSK darbībā bija tās vājie sakari ar LPSR intelektuāļiem un

⁴⁶ <http://vip.latnet.lv/LPRA/caurums.html>

zinātniekiem. Pēc I. Lešinska liecībām “uz sarīkojumiem, ko komiteja rīkoja ārzemniekiem, regulāri ielūdza vienus un tos pašus rakstniekus, komponistus un māksliniekus, kas pārstāvēja šauras staļinistu aprindas. Tajā pašā laikā daudzi patiešām apdāvināti intelektuāļi un zinātnieki turējās nost no komitejas, kas pilnīgi pamatoti tika uzskatīta par KGB (VDK krievu valodā- “Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti”) filiāli. Taču ārzemniekus interesēja tieši šie cilvēki.”⁴⁷ VDK paspārnē tika izdots laikraksts “Dzimtenes Balss”, kurš ilgu laiku Latvijā dzīvojošajiem ne tikai nebija pieejams, bet arī tā eksistence bija slepena.

Jau pirms laikraksta “Dzimtenes Balss” izdošanas, laikposmā no 1955.- 1958. gadam, divreiz nedēļā tika izdots cits čekas laikraksts- “Par Atgriešanos Dzimtenē”, kas tika izdots krievu valodā, un paralēli tas tika tulkots vairākās citās valodās, arī latviešu. Redaktors bija ukraiņu rakstnieks un Staļina prēmijas laureāts Igors Ļeontjevičs Muratovs. Zīmīgi, ka informācija par to, ka šī avīze iznāk vairākās valodās, nekur avīzes slejās neparādījās. Tāpat netiek minēti to darbinieku vārdi, kas strādāja vai nu komitejā, vai arī avīzes redakcijā, kā arī netiek minēta laikraksta tirāža.⁴⁸

Avīzes pirmie numuri atgādināja “biļetenu”- tā arī šo avīzi dēvēja vēlāk padomju presē. Avīze galvenokārt sastāvēja no mudinājumiem un aicinājumiem repatriēties, ko bija sarakstījuši komitejas dibinātāji.

Pirmajā gadā četru lappušu izdevums iznāca neregulāri - apmēram divas reizes mēnesī. Sākot ar 1956. gadu, “*Par atgriešanos Dzimtenē*” sāk iznākt reizi nedēļā, bet pēc pusgada, 1956.gada jūlijā, iznākšanas biežums nostabilizējās uz divām reizēm nedēļā. Sākoties destalinizācijai un Berklava valdīšanas laikam, “*Par atgriešanos Dzimtenē*” bija ieguvis "latviskāku" vaigu, kā arī raksti tika ilustrēti ar fotogrāfijām un rakstu saturs bija tendenciozs, bet raibs un daudzveidīgs. Savukārt ieturētais stils pret trimdiniekiem un trimdu bija prasts un personīgi apvainojošs.⁴⁹ Protams, ka biļetens “*Par atgriešanos Dzimtenē*” nebija pieejams lasītājiem PSRS.

Līdzīgi kā pirmajos pēckara gados, arī 1950- to gadu vidū tika sarakstītas propagandas publikācijas ar mērķi pierunāt ārzemēs dzīvojošos latviešus atgriezties PSRS. Turklāt šai laikā no Austrumberlīnes uzsāka radio pārraides latviešiem ārzemēs, kuru galvenais mērķis bija veicināt repatriāciju.⁵⁰

⁴⁷ Lešinskis Imants, Kultūras sakari vai etniskā spiegošana: to kādreizējā veidotāja viedoklis, Baltiešu forums, 1985, 2-3.lpp

⁴⁸ [Jaunā Gaita Nr. 225, jūnijs, 2001](#)

⁴⁹ Turpat.

⁵⁰ Turpat.

Bet velti - visi šie repatriācijas centieni latviešu trimdniekus neiespaidoja. "Līdz sešdesmito gadu sākumam Latvijas PSR atgriezās ne vairāk kā saujiņa tautiešu. Šķiet, arī citu tautību trimdnieku grupās (ukraiņu, krievu, armēņu, igauņu, lietuviešu u.c.) panākumi repatriēt trimdniekus bijuši nesekmīgi".⁵¹

Pēc trīs repatriantu skaita ziņā neveiksmīgiem gadiem 1958. gada sākumā Maskava saprata, ka ar repatriācijas piedāvājumiem nevarēs kontrolēt ārzemēs esošās trimdnieku masas. Bija jāmaina taktika pret trimdniekiem- politiski bīstamiem grupējumiem. Tika pieņemts lēmums repatriācijas kampaņu pakāpeniski samazināt, turpmāk izmantojot "kultūras un draudzības sakaru" taktiku, lai izjauktu trimdnieku pretpadomju aktivitātes.

1958. gada maijā laikrakstam tika mainīts nosaukums. Pēc šiem notikumiem ieguvēji, izrādījās, bija arī citas tautas, kurās sāka izdot jauna veida laikrakstus, piemēram, Igaunijā- "Kodumaa", Baltkrievijā- "Radzima", bet Lietuvā- "Tevynes Balsas" (vēlāk "Gymtasis Kraštas").⁵²

1958. gada maijā avīze "Par atgriešanos Dzimtenē" mainīja vārdu un turpināja bez pārtraukuma iznākt kā "Dzimtenes Balss". Padomju presē šī nosaukuma maiņa aprakstīta kā kaut kas vairāk - it kā būtu notikusi maiņa no "biļetena" uz "laikrakstu." Šādam apgalvojumam nevar piekrist, jo redakcionālā satura un izskata ziņā maiņas nebija. Pārveidojās tikai avīzes "galva." Nopietnākas maiņas bija pakāpeniski veiktas iepriekšējos gados, kad "Par atgriešanos Dzimtenē" kļuva par neatkarīgu "latvisku" avīzi, un nebija vairs tiešs tulkojums no krievu valodas, kā tas bija sākuma posmā.⁵³

Oficiāli laikrakstu "Dzimtenes Balss" no 1959. gada izdeva "Komiteja par atgriešanos Dzimtenē un kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs". Galvenā šīs komitejas atrašanās vieta bija Austrumberlīnē, kuras priekšsēdētājs bija ģenerālis Mihailovs. Savukārt, pēc VDK Centra, kurš atradās Maskavā, atziņas tika radīta komitejas "Latyšskaja sekcija"- Latviešu sekcija, ar centru Rīgā.⁵⁴ Šīs sekcijas galvenie pārstāvji bija Jevgēņis Bīrons (Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības valdes priekšsēdētāja vietnieks), Leonīds Rīmžans (jaunizveidotās sekcijas vadītājs), Jānis Lukaševičs (LPSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks) un Imants Lešinskis (ierindas darbinieks), kurš jau 1956.gadā bija

⁵¹ <http://vip.latnet.lv/LPRA/caurums.html>

⁵² Turpat

⁵³ [Jaunā Gaita Nr. 225, jūnijs, 2001](#)

⁵⁴ Lešinskis I., Kalpības gadi.// "Latvija šodien".-1986.-Nr.12

nomainījis vārdu uz “Ivars”, lai varētu ziņot par bīstamām parādībām, kuras tiek izvirzītas no kapitālistiskās pasaules pārstāvju puses, apdraudot Padomju Savienību.⁵⁵

Latyšskajas sekcijas galvenais uzdevums bija graut latviešu emigrāciju, sākot ar vadošajiem centriem, lai tie atdalītos no pārējās emigrējušās tautas.⁵⁶

Divdesmitā gadsimta piecdesmito gadu vidū Maskavas Centrs saprata, ka emigranti, kas ir izbraukuši no Baltijas, savu emigrāciju izprata daudz savādāk nekā citas draudzīgās brāļu tautas- Uzbekistāna, Kazahstāna, Baltkrievija. Kā vienu no galvenajiem iemesliem atzīstot to, ka šīs teritorijas laikposmā starp abiem pasaules kariem bija baudījušas citu valstu, tai skaitā arī PSRS, atzītu neatkarību. Valstis jau bija paspējušas attīstīt savas politiskās institūcijas, administrāciju, armiju un policiju, kā arī stabilizēt savu izpratni par tautas kultūras dzīvi. Šo iemeslu dēļ Centrs bija nolēmis radīt atsevišķas iestādes triju Baltijas valstu galvaspilsētās, kuras patstāvīgi veicināja “patriotisko kustību”.⁵⁷

Tā kā oficiālais laikraksta izdevējs bija “Komiteja par atgriešanos Dzimtenē”, tad laikraksts tika sūtīts tikai uz ārzemēm, lai par notiekošo dzimtenē iepazītos latviešu emigranti. Kad laikraksta kārtējais metiens bija iznācis, tad to iesaiņotā veidā pa padomju militāro pastu nogādāja Berlīnē, jo Komitejas par atgriešanos Dzimtenē galvenā mītne atradās tieši tur. Berlīnē laikraksti tika salikti aploksnēs un nosūtīti adresātiem Rietumpasaulē. Tikai daži laikraksta numuri bija palikuši Latvijā, jo tie bija vajadzīgi VDK, LKP Centrālajai komitejai un Zinātņu akadēmijas Misiņa latviešu literatūras nodaļas “specfondam”.⁵⁸

Sakarā ar to, ka oficiāli avīzes izdevējs bija Padomju komiteja par atgriešanos dzimtenē un kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs Austrumberlīnē. Redakcijas darbinieki skaitījās kompartijas laikraksta “Cīņa” algu sarakstā, bet piemaksas, kā raksta I. Lešinskis, visi ik mēnesi saņēmuši no VDK. “Dzimtenes Balss” mitinājās “Cīņas” telpās, darbiniekiem bija izsniegtas “Cīņas” darba apliecības.⁵⁹

Laikraksta galvenais uzdevums bija slavināt LPSR tautsaimniecības un kultūras pozitīvos sasniegumus, demoralizēt emigrāciju ar rakstiem, kuros tika atmaskoti “latviešu kara noziedznieki” un viņu pastrādātās ļaundarības.

Savukārt oficiālais iespiedējs bija laikraksts “Cīņa”, tādēļ šajā tipogrāfijā strādājošie

⁵⁵ turpat.

⁵⁶ Lešinskis Imants, Kultūras sakari vai etniskā spiegošana: to kādreizējā veidotāja viedoklis, Baltiešu forums, 1985., 13-15.lpp

⁵⁷ Lešinskis I., Kalpības gadi.// ”Latvija šodien”.-1986.-Nr.1246.-47. lpp

⁵⁸ turpat. 47.-48.lpp

⁵⁹ Lešinskis Imants, Kultūras sakari vai etniskā spiegošana: to kādreizējā veidotāja viedoklis, Baltiešu forums, 1985, 2-3.lpp

“Dzimtenes Balsi” reizēm aiznesa mājās un lasīdami saprata, ka tajā tiek publicēta arī nepatiesa informācija. Savukārt laikraksta žurnālisti un citi palīgstrādnieki tika iekļauti laikraksta “Cīņa” darbinieku sarakstos, tādējādi reti kuram varēja ienākt prātā, ka šis laikraksts ir čekas pasūtījums, lai gan laikraksta darbinieki ik mēnesi saņēma speciālas piemaksas no VDK, kas liecina par to, ka šī organizācija rūpējās, lai laikraksta darbinieki veiktu savu darbu pamatīgi, veicot dažādas piemaksas pie esošajām algām.

Jānis Liepiņš savā grāmatā „Es sadarbojos ar KGB un CIP dubultaģentu Imantu Lešinski”, rakstot par laikrakstu „Dzimtenes Balss” uzsver, ka visa minētā informācija, īpaši tā, kura bija saistīta ar rūpniecības un lauksaimniecības attīstību, kā arī ziņas par kultūras un mākslas straujo augšupeju bija izdomātas, kā arī fakti un skaitļi, kas liecināja par izaugsmi, bija safabricēti.⁶⁰ Autors savā grāmatā uzsver, ka liela daļa vēstuļu tika „grābtas no gaisa”, respektīvi, tās tika izdomātas no pašas redakcijas puses un publicētas kā trimdinieku sūtītas.

Viens no svarīgākajiem jautājumiem bija saistīts ar adrešu uzzināšanu, jo, kā gan laikraksts, kurš savu darbību veic Latvijā, varētu zināt adreses rietumos dzīvojošajiem tautiešiem. Protams, laikraksta veidotājiem palīdzēja čekas darbinieki, kuri bija izveidojuši savu kartotēku, kurā bija ievietotas visas adreses, no kurām vai uz kurām tika sūtītas vēstules. Lieki piebilst, ka šī kartotēka tika veidota slepeni, par tās esamību zināja tikai tās veidotāji un vēlāk arī laikraksta „Dzimtenes Balss” veidotāji.⁶¹

Laika gaitā, attīstoties un pilnveidojoties laikrakstam, tas sāka izdot dažādus pielikumus, piemēram, „Atbalss” vai „Svešuma Balss”. Interesanti, ka šo pielikumu autori bija iestāstījuši ļaudīm, ka paši ir apmetušies uz dzīvi trimdā, tādēļ patiesi var sniegt informāciju par tur notiekošo, bet patiesībā pielikumu veidotāji bija Latvijas PSR dzīvojošie, kuri atbalstīja komunistisko ideoloģiju, tādējādi sniedza nepatiesu informāciju.⁶² Tomēr savā darbā „Es sadarbojos ar KGB un CIP dubultaģentu Imantu Lešinski” J. Liepiņš uzsvēra, ka, lai kā laikraksta redaktors un veidotāji mēģināja nomelnot trimdas dzīvi, paceļot saulītē Padomju Savienību, emigrējušie tautieši spēja atšķirt patieso informāciju no maldīgās.⁶³

Nevar, protams, noliegt, ka laikrakstā tika publicēta arī patiesa informācija, taču nereti šādi “atmaskojoši” raksti tapa bez jebkāda juridiska pamata, kā, piemēram, Lešinska aprakstītajā gadījumā ar Vācijas latviešu emigrācijas aktīvistu Jāni Zēgneru. Safabricētais raksts, tulkots vācu valodā, apceļoja vairāku laikrakstu slejas, kā rezultātā Rietumvācijā tika

⁶⁰ Liepiņš J. Es sadarbojos ar KGB un CIP dubultaģentu Imantu Lešinski.- Rīga: Latvietis, 2003, 112.lpp
⁶¹ Turpat, 113.lpp

⁶² Lešinskis I., Kalpības gadi.//”Latvija šodien”.-1986.-Nr.12

⁶³ Liepiņš J. Es sadarbojos ar KGB un CIP dubultaģentu Imantu Lešinski.- Rīga: Latvietis, 2003.

veikta izmeklēšana. Nekādi pierādījumi tās gaitā neatradās ne ārzemēs, ne Latvijas PSR, taču vēlmais efekts bija panākts - Zēgners bija apzīmogots kā nacistu noziedznieks. Kā vēl vienu piemēru par safabricētu info 1973. gadā vien "Dzimtenes Balsī" bija publicēti 87 kompromitējoši raksti par "Daugavas Vanagiem" un apmēram 20 raksti, kas "atmasko" Bruno Kalniņu.⁶⁴

1960. gada janvāra beigās "Dzimtenes Balss" izdevējs "Komiteja par atgriešanos Dzimtenē" pieņēma lēmumu pārdēvēt sevi par "Komiteju repatriācijas sekmēšanai un kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs". Savu jauno darbības mērķi komiteja izklāsta šādi: "...Lielum lielā svešatnes padomju pilsoņu daļa ir īsti savas sociālistiskās Dzimtenes patrioti. Tie Komiteju uzskata par savas dzimtenes nelielu daļiņu, par labu un tuvu draugu, uz kuru allaž var paļauties. Tāpēc nav nejaušība, ka tagad Komitejas darbā aktīvu dalību ņem vairāki desmiti tūkstoši padomju pilsoņu ārzemēs, tai skaitā arī latvieši (..) Līdzās palīdzībai tiem tautiešiem, kas vēlas repatriēties uz dzimteni, Komitejas darbā arvien lielāku nozīmi gūst kultūras sakari un audzināšanas funkcijas. Ārzemēs mītošo dažādu nāciju padomju pilsoņu vajadzībām tā izdod avīzes mātes valodā, organizē radiopārraides, palīdz mājas bibliotēku komplektēšanā, izsūta daiļliteratūru, ābece, mācību grāmatas, padomju dziesmu krājumus padomju pilsoņu skolas vecuma bērniem, palīdz tautiešiem nodibināt kontaktus ar saviem piederīgajiem dzimtenē (..) Jāatzīmē, ka komitejas nosaukuma maiņa nav vienkārša viena nosaukuma nomaiņa ar otru. Pašu tautiešu ierosinātā nosaukuma maiņa izsaka tās lielās pārmaiņas viņu apziņā, kas notikušas pēdējos gados; (..) Nav taču nevienam noslēpums, ka, mūsu zemes lielo uzvaru iedvesmoti, tūkstošiem un tūkstošiem svešatnes tautiešu aktīvi aizstāv savu dzimteni, droši atmasko ienaidnieku apmelojumus un to prettautisko darbību, tai vai citā patriotiskajā pasākumā griežas Komitejā pēc palīdzības un atbalsta. (..) Komiteja kā sabiedriska organizācija arī turpmāk uzturēs jo ciešus kontaktus ar visiem godīgiem un labas gribas tautiešiem, plašāk izvēršīs kultūras sakarus, centīsies apmierināt viņu intereses un vēlmes, atbalstīs to vai citu svešatnes padomju pilsoņu patriotiskos pasākumus."⁶⁵

Četrpadsmit mēnešus vēlāk Rīgā, 1961. gada maijā, tika nodibināta "Komitejas repatriācijas sekmēšanai un kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs Latvijas nodaļa" kuras tiešā pārziņā pārgāja "Dzimtenes Balss" ar redakcijas sēdekli Rīgā. Paziņojuma virsrakstā paskaidrots, ka "jaundibinātās Latvijas nodaļas galvenais uzdevums ir veicināt kultūras sakaru

⁶⁴ Berklavs Eduards, Zināt un neaizmirst, Preses nams, 1998. g., 1. daļa.

⁶⁵ [Jaunā Gaita Nr. 225, jūnijs, 2001](#)

tālākattīstīšanu un paplašināšanu starp svešatnes latviešiem un dzimteni. Tālāk ziņojumā teikts: “Kultūras sakaru veicināšana, ko visnotaļ vēlas un lūdz mūsu tautieši ārzemēs, tādējādi kļuvusi par komitejas darba pamatu.” Nav arī aizmirsts motivēt atdalīšanos no “*Komitejas repatriācijas sekmēšanai un kultūras sakariem*” Austrumberlīnē: “...Komitejas darba apjoms Berlīnē sakarā ar straujo kultūras sakaru paplašināšanos tiktāl izaudzis, ka pašreizējā organizatoriskā struktūra šo sakaru veicināšanā ar latviešiem ārzemēs kļuvusi par šauru. Lūk, tieši šo kontaktu straujā paplašināšanās radīja nepieciešamību dibināt īpašu Latvijas nodaļu Rīgā, lai tādējādi sekmīgi varētu veicināt svešatnes latviešu tieksmi tuvināties dzimtenei un uzturēt ar to ciešus un draudzīgus kultūras sakarus. (..) Tai pašā laikā mūsu pārstāvis paliek arī Berlīnē un ar ārzemēs mītošajiem tautiešiem turpmāk sadarbosies tāpat kā līdz šim.”⁶⁶

Tāpat komitejas garais un neveiklais nosaukums neatbilda tās darbības mērķiem, jo informatīvajā dibināšanas paziņojumā vārds “repatriācija” neparādās, un komitejas plānotā darbība šai jomā nav izskaidrota. Turklāt raksti “Dzimtenes Balsī” par atsevišķo repatriantu dzīvi Latvijas PSR saruka tikai ar 1960. gada sākumu, bet aicinājumi atgriezties dzimtenē pazuda pavisam. Likumsakarīga bija “Komitejas repatriācijas sekmēšanai un kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs Latvijas nodaļas” pārdēvēšana par “Komiteju kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs,” ko, it kā atsaucoties uz ārzemēs mītošajiem latviešu lūgumiem, dibināja Rīgā, 1964. gada 10. septembrī. Ar šo tad nu formāli beidzās padomju varas centieni repatriēt trimdas latviešus.⁶⁷

Šī izdevuma izplatīšana bija aizliegta PSRS līdz 1968. gadam, kad “*Dzimtenes Balss*” legalizēja. *Dzimtenes Balss* "attīrīja" no antitrimdnieciskiem rakstiem, tos ievietojot pielikumos, kas divdesmit gadu posmā piedzīvoja vairākas vārdu maiņas, piemēram, “*Svešatnes Atspulgi*”, “*atziņas un pārdomas*” (ar mazo sākuma "a") utt.⁶⁸ Tādā veidā Padomju Latvijas iedzīvotājiem tika liegta informācijas, ko varētu izlobīt no ķēngu rakstiem par svešatnes latviešu darbību ārzemēs. Bet pielikumos varēja turpināt lamāšanos un prastības, jo pielikumi bija liegti vietējiem Latvijas PSR iedzīvotājiem.⁶⁹ Interesanti, ka LPSR VDK 1979. gada atskaitē minēts, ka „republikas presē”, tai skaitā arī “Dzimtenes Balsī” ievietoti raksti, kas sagatavoti pēc VDK materiāliem, kas atmasko atsevišķus emigrācijas

⁶⁶ Lešinskis Imants, Kultūras sakari vai etniskā spiegošana: to kādreizējā veidotāja viedoklis, Baltiešu forums, 1985, 5-6.lpp

⁶⁷ [Jaunā Gaita Nr. 225, jūnijs, 2001](#)

⁶⁸ Lešinskis Imants, Kultūras sakari vai etniskā spiegošana: to kādreizējā veidotāja viedoklis, Baltiešu forums, 1985, 10.lpp

⁶⁹ [Jaunā Gaita Nr. 225, jūnijs, 2001](#)

vadoņus kā imperiālistisko izlūkdienestu aģentus, kuri pagātnē sadarbojušies ar nacismu, nodarbojušies ar sodīšanas pasākumiem vācu okupācijas laikā u.tt.”⁷⁰

Pilnīgi skaidrs ir viens aspekts - VDK filiālei Kultūras sakaru komitejai bija aktīva loma attiecību veidošanā starp LPSR un emigrācijā dzīvojošajiem latviešiem un tās iespaids uz šīm attiecībām jūtams vēl arī šodien. Šajā Valsts drošības komitejas spēlē tika iesaistīts plašs intelektuāļu loks kā no emigrācijas, tā arī no Latvijas. Vienlaikus latviešiem no abām pusēm tā bija vienīgā legālā iespēja, kaut arī VDK kontrolē un aprūpē, tomēr tikties un sarunāties. Īsāk sakot, latviešiem Latvijā un svešumā aukstā kara apstākļos bija jāizvēlas - izmantot VDK kanālus savstarpējai komunikācijai ar visām no tā izrietošajām negatīvajām sekām, vai arī turpināt sazināties neklātienē, kas, starp citu, arī notika zem modrās čekas acs.

⁷⁰ [Turpat.](#)

6. Latvijas kultūras, izglītības un sociālās dzīves propaganda

Tāpat komitejas garais un neveiklais nosaukums neatbilda tās darbības mērķiem, jo informatīvajā dibināšanas paziņojumā vārds “repatriācija” neparādās, un komitejas plānotā darbība šai jomā nav izskaidrota. Turklāt raksti “Dzimtenes Balsī” par atsevišķo repatriantu dzīvi Latvijas PSR saruka tikai ar 1960. gada sākumu, bet aicinājumi atgriezties dzimtenē pazuda pavisam. Likumsakarīga bija “Komitejas repatriācijas sekmēšanai un kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs Latvijas nodaļas” pārdēvēšana par “Komiteju kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs,” ko, it kā atsaucoties uz ārzemēs mītošajiem latviešu lūgumiem, dibināja Rīgā, 1964. gada 10. septembrī. Ar šo tad nu formāli beidzās padomju varas centieni repatriēt trimdas latviešus.⁷¹

Šis pats lēmums noteica republikas laikrakstu un žurnālu redakcijām daudz plašāk veikt emigrācijas virsotnes, atsevišķu emigrācijas organizāciju vadītāju un to vadīto organizāciju prettautiskas, pretpadomju un kontrrevolucionāras darbības atmaskošanu, parādīt emigrantu masu patieso stāvokli, šajā nolūkā plaši izmantojot reemigrantus, repatriantus, sagatavot rakstus, rūpīgi izraugoties autorus, iesaistot šajā darbā vēsturniekus, literatūrzinātniekus, kritiķus un vispieredzējušākos žurnālistus.

Savukārt Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas biroja pilnīgi slepenais lēmums no īpašās mapes par pasākumiem kontrpropagandas uzlabošanā latviešu emigrantu vidū noteica, ka Latvijas PSR Ministru Padomes Valsts drošības komitejai uzdots veikt pasākumus, lai, sākot ar 1959. gada jūniju, laikrakstu “Dzimtenes Balss” izdotu komitejas “Par atgriešanos Dzimtenē” latviešu iniciatoru grupas vārdā. Slepenais līgums apskatīja iespējas, kā paātrināt darbu pie specbrošūru sagatavošanas, to skaitā brošūras par reemigrantu un repatriantu dzīvi un darbību Padomju Latvijā. Trešais svarīgais līguma punkts bija saistīts ar pašu laikrakstu “Dzimtenes Balss”, kuram tika uzdots “laikraksta lappusēs plašāk atspoguļot padomju tautas sasniegumus, īpašu uzmanību pievēršot PSKP XXI kongresa materiālu propagandai un padomju ļaužu cīņas atspoguļošanai par to īstenošanu dzīvē, izvairīties no otršķirīgu materiālu publicēšanas. Laikrakstam informēt lasītājus ne tikai par Latvijas, bet arī visas Padomju Savienības darbaļaužu dzīvi, īpašu uzmanību pievēršot mūsu valsts sasniegumiem tehnikā, zinātnē, pilsētībūvniecībā, tautas izglītībā, sociālajā

⁷¹ Šneidere I., Latvija padomju režīma varā, 1945- 1986, dokumentu krājums, LU Latvijas Vēstures institūts, 2001, 338- 343. lpp

nodrošināšanā, dzīves līmeņa paaugstināšanā”.⁷²

Slepenais līgums paredzēja arī to no kā būtu jāizvairās laikraksta reportieriem – “izvairīties no vispārīgām fāzēm un deklarācijām un visus sacerējumus un tēzes apstiprināt ar rūpīgi izvēlētiem faktiem, pievērst uzmanību materiālu pasniegšanas formu daudzveidībai”.⁷³

Līguma beigās tika norādīts, ka “lai uzlabotu propagandas organizāciju latviešu emigrantu vidū un starptautisko sakaru darbu, uzskatīt par nepieciešamu Propagandas un aģitācijas nodaļai papildus izraudzīt vienu instruktoru uz Latvijas KP CK aparāta štata rēķina”.⁷⁴

Savukārt, trimdas latvieši LPSR izdoto laikrakstu nevērtēja visai augsti, jo saprata, ka tur, lielākoties būs lasāma tikai maldinoša vai nepatiesa informācija, kā rezultātā paši trimdā izdeva savus laikrakstus, kā, piemēram, “Jauno Gaitu” (Amerika) vai “Brīvību” (Stokholma), saprotot, ka šie laikraksti komunistiskajam režīmam varētu nepatikt, vēlāk R. Ekmanis ir teicis: “Pāršķirot “sabiedriskās organizācijas” Komitejas kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs izdevumu Dzimtenes Balss un tās piedēkļu vecos numurus, redzams, ka Padomju režīma Rīgas aparāta acīs Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas mēnešraksts *Brīvība un Jaunā Gaita*” ir pašas nepatīkamākās “suņa naglas””.⁷⁵

Pētot periodisko izdevumu „Dzimtenes Balss”, secināju, ka šī darba struktūra būtu jāveido un jāanalizē nevis pēc gadiem un periodiem, kādi ir vērojami laikrakstā, piemēram, pirmā, otrā, trešā piecgade, nevis pēc svarīgiem notikumiem Padomju Savienībā- valsts vadītāju maiņas vai nozīmīgu gadadienu atcere un pasākumi, kuri laikrakstā tika visai daudz atspoguļoti un uzsvērti, bet gan pēc dažādu sabiedrībai svarīgu notikumu un procesu atspoguļošanas presē, kas veicināja stabilu un pamatīgu režīma propagandu.

Kā viens no propagandas veidiem, ko visai bieži un pamatīgi laikraksta veidotāji atspoguļoja sava preses izdevuma numuros, bija saistīti ar kultūru un tās aktivitātēm Latvijā un vēlākajos gados tika aprakstīti un nedaudz analizēti arī kultūras notikumi ārpus LPSR robežām, pārsvarā aprakstot kultūras sakarus ar dažādām zemēm, tai skaitā arī ar trimdinieku apdzīvotajām. Iespējams, ka kultūras notikumi laikrakstā tika atspoguļoti visai sīki, jo laikraksta oficiālais izdevējs bija “Komiteja par atgriešanos dzimtenē”, tādējādi parādot, ka

⁷² Lešinskis Imants, Kultūras sakari vai etniskā spiegošana: to kādreizējā veidotāja viedoklis, Baltiešu forums, 1985., 5.-6.lpp

⁷³ Šneidere I., Latvija Padomju režīma varā, 1945- 1986, Dokumentu krājums, LU Latvijas Vēstures institūts, 2001, 338- 343.lpp

⁷⁴ Turpat.

⁷⁵ Ekmanis Rolfs, “”Jaunās Gaitas” redaktora piezīmes”, 9. lpp

trimdiniekiem nav jāpaliek ārzemēs un jādibina dažādas kultūras organizācijas un iestādes, lai saglabātu savu latviskuma garu. Gribēja pierādīt, ka Padomju Savienībā katra valsts pati par sevi pastāv, ka tai nav uzlikta nekādas kopīgas dogmas, ka var rakstīt un brīvi domāt par visām sev interesējošām tēmām, protams, ka laikraksts tomēr noklusēja to, ka kultūras darbiniekiem bija liegts runāt par latviskumu, pieminēt Latviju un patriotismu caur Latvijas valsts prizmu, vienīgais veids, kā kultūras darbinieki varēja domāt un runāt par latviskumu, bija atsaucoties uz Padomju Savienību, ka Latvija nebūtu kā valstisks veidojums pastāvējis, ja neatrastos zem Padomju Savienības vārda.

Diezgan intensīvi tika uzsvērts, ka Padomju Savienība atbalsta latviešu mākslu- gan kino, gan teātri, gan tēlotājmākslu, gan citus mākslas veidus-, jo Padomju Savienība bija spējīga savas pakļautās teritorijas finansiāli pabalstīt.

Pirmajos laikraksta numuros lasītājiem trimdā tika aprakstītas kultūras aktualitātes Latvijas teritorijā. Trimdinieki tika iepazīstināti ar jaunām filmām, kuras tika uzņemtas Rīgas kinostudijā, tā, piemēram, 1968. gadā uzņemtā brāļu Kaudzišu „Mērieku laiki”, kad laikraksts plaši un izvērsti rakstīja par šo filmu, intervējot aktierus, un tai pat laikā tiek izcelts radošās grupas veikums un profesionalitāte, sakot, ka „režisors tik radoši un profesionāli strādājis, ka pat skatoties filmu liekas, ka tā ir īstenība, ka kameras nemaz nav bijušas”.⁷⁶ Plaši tika aprakstīta arī „Hamleta” parādīšanās uz ekrāniem, kurai režisors ir bijis kāds krievu režisors G. Kozinevs, kurā karalienes tēlu atveidojusi profesionālā, skaistā un daudzsološā latviešu aktrise Elza Radziņa.⁷⁷

Savukārt, dokumentā, kurš tika izdots 1958. gada 2. decembrī- “Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas biroja pilnīgi slepens lēmums no īpašās mapes “Par pārkāpumiem kontrpropagandas uzlabošanā latviešu emigrantu vidū””- ir teikts, ka „jāatbalsta LPSR Ministru Padomes Valsts Drošības komitejas priekšlikums „Par atgriešanos Dzimtenē” iniciatīvas grupas izvietojumu Latvijas PSR, iesaistot tajā ievērojamus kultūras, mākslas darbiniekus un citas autoritātes, kuras pazīstamas ārzemēs, lai piesaistītu viņus propagandas materiālu sagatavošanā, nodibinātu kontaktus ar ievērojamiem un svarīgiem emigrantiem un mudinātu viņus atgriezties Latvijas Republikā”⁷⁸.

To, ka propagandiskais periodiskais izdevums „Dzimtenes Balss” piesaistīja sabiedrībā pazīstamus cilvēkus, jo īpaši varēja manīt laikraksta numuros, kas izdoti 20. gs. 70- tajos

⁷⁶ Dūms B., Karaliene kļūst par karaļa meitu// “Dzimtenes Balss”.- 1968.- 19. janv. Nr. 3

⁷⁷ Turpat.

⁷⁸ Šneidere I., Latvija Padomju režīma varā, 1945- 1986, Dokumentu krājums, LU Latvijas Vēstures institūts, 2001, 338- 343. lpp

gados, kad arvien biežāk numuros parādījās dažādu Latvijā sabiedrībā zināmu cilvēku intervijas, dzejnieku un rakstnieku daiļdarbi, kā arī skatuves cilvēku- gan aktieru, gan mūziķu- veikumi ne tikai Padomju Savienībā, bet arī Rietumeiropā. Arvien biežāk tika aprakstīts, ka daudzi latviešu mākslinieki dodas pie saviem kolēģiem un domubiedriem aiz dzelzs priekškara, kad tikās abas kultūras, kā rezultātā kultūras nonāca mijiedarbībā, tādējādi arvien labāk viena no otras ietekmējās un pilnveidojās, viena otru papildinot.⁷⁹

Par kultūras dzīves svarīgumu un lielo lomu liecina arī tas, ka laikraksts “Dzimtenes Balss” ar lielu interesi atspoguļoja notikumus Rietumeiropā, kā arī bez ievērības nepalika arī PSRS kultūras dzīves notikumi. Visai bieži laikraksts rakstīja par latviešu kultūras darbinieku izbraukumiem uz ārzemēm, par jauniem kultūras centriem, par to, ka uz LPSR brauca neskaitāmi ārzemju kultūras dzīves pārstāvji, kā arī tika uzsvērts, ka LPSR kultūras darbinieki izbraukuši kārtējā ārzemju braucienā izrādīt savus darbus- gan teātra mākslā, gan tēlotājmākslā. Tā, piemēram, visai plaša publicitāte tika veidota notikumam, kas notika Vācijas Demokrātiskajā Republikā, kur notika latviešu mākslinieku darbu izstāde.⁸⁰

Visticamāk, ka šāda veida piespiedu propaganda laikrakstā parādījās tādēļ, ka arī trimdā bija devušies pārsvarā latviešu inteliģences pārstāvji, kā rezultātā, propagandas veidotāji, uzskatīja, ka šiem cilvēkiem un viņu atvasēm varētu interesēt kā attīstās kultūras dzīve viņu dzimtenē un vai viņiem esot dzimtenē būtu iespēja radoši un pilnvērtīgi strādāt.

Par to, ka pastāvoša iekārta veica īpašu spiedienu kultūras propagandas virzienā liecina arī Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas biroja pilnīgi slepens līgums, kurā teikts, ka “Kultūras ministrijai, sadarbojoties ar LPSR Ārlietu ministriju un Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrību, ar biedru Bironu priekšgalā, nosūtīt uz ASV, Kanādu, Austrāliju, Angliju un Zviedriju vairāk politiskās literatūras, daiļliteratūras un citas literatūras, Rīgas kinostudijas kinofilmu un kinohroniku, fotoizstāžu, albumu u.c. Materiālu, kas atsedz Padomju Latvijas sasniegumus visās tautsaimniecības, kultūras, zinātnes nozarēs un tautas masu labklājību”⁸¹.

Tomēr šāda veida propaganda bija no visveiksmīgāk veidotajām propagandām Padomju Savienībā, jo Valters Nollendorfs savā 1965. gada darbā “Par trimdas latviešu attieksmi pret

⁷⁹ Kā šogad strādājušas Kultūras komitejas sekcijas // “Dzimtenes Balss”.- 1971.- 17. okt. Nr. 40
⁸⁰ Turpat.

⁸¹ Bīrons J., Būsim draugi: Latvijas PSR kultūras sakari ar ārzemēm, Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība- 1962.g., 15. lpp

kultūru okupētajā Latvijā” raksta: “Pirmajos trimdas gados sabiedriski kulturālā dzīve bija lielā mērā dabīgs tautas organisma funkciju turpinājums, tomēr, laikam ejot, šis stāvoklis ir mainījies. Mēs vairs sevi nevaram uzskatīt par organisku latviešu tautas sastāvdaļu, laikam paejot, to varēsīm vēl mazāk. Līdz ar to mūsu sabiedrisko aktivitāšu nozīme ir mainījusies; tās ir kļuvušas par līdzekli latviskas trimdas sabiedrības saglabāšanai. Politiskā cīņa par latviešu tautības tiesībām ir vajadzīgi cīnītāji, un tiem jānāk no trimdas sabiedrības. Turklāt, ja tiktu dibināti plašāki kultūras sakari ar latviešu tautu Latvijā- iedomājieties pat, ka šie sakari būtu galvenokārt vienvirziena no šejienes uz turieni- būtu veikts nevien politisks, bet tajā pašā laikā trimdas kultūras radītājiem būtu pavērtas daudz plašākas iespējas un audience⁸²”.

Tāpat Nollendorfs uzskata, ka “nav tiesa, ka Latvijā netiek radīta paliekoša kultūras vērtība”⁸³. Tomēr trimdas latvieši nespēja iedomāties, ka tautiešiem Latvijā ir stingri noteikts par kādām tēmām un ar kādiem vārdiem tie drīkst izteikties.

Kā vienu no svarīgākajiem attīstības virzieniem laikraksts „Dzimtenes Balss” laikposmā no 1959.līdz 1985. gadam uzsvēra izglītības straujo augšupeju Latvijas PSR. Laikraksta numuros bija ļoti daudzi raksti, kuri vēstīja par to, ka valstī notiek intensīvi skolu ēku celtniecības darbi, notiek izmaiņas izglītības sistēmā, kā arī netika aizmirsts par studentiem, kuru skaits šajā periodā intensīvi auga. Interesanti, kas ir arī visai labi saprotams, ka raksti par skolām un augstskolām bija it kā sadalīti pa laikposmiem, kad ko rakstīt. Tā, piemēram, visvairāk rakstu un ziņu par jaunām vispārīzglītojošām skolām tika publicēti augusta beigās un septembrī, kas, protams, ir labi saprotams, jo šajos mēnešos skolēni gatavojās uzsākt savu kārtējo vai pirmo mācību gadu. Savukārt, par studentiem un augstskolu dzīvi intensīvi tika rakstīts sesiju laikā, proti- janvārī un jūnijā.

Sākot ar 1959. gadu, laikrakstā parādās raksti par jaunu skolas ēku celtniecību un veco ēku kapitālo atjaunošanu, norādot, ka jaunās septiņgades (1959.-1965.) plāns ir izveidot pēc iespējas vairāk jaunas izglītības iestādes, domāts ne tikai skolas, bet arī bērnudārzus, kā arī veicināt augstskolu attīstību.

1962. gadā laikrakstā tika publicēti jaunie izglītības plāni, kādi sagaida jaunus un esošos skolēnus, ar ko tiem būs jāreķinās, uzsākot jauno mācību gadu. Šie jaunumi palīdzēja trimdā esošajiem latviešiem iepazīties ar padomju izglītības sistēmu, lai viņi saprastu, ka Latvijā

⁸² Nollendorfs Valters, Trimdas literārie sakari ar Latviju un Latviešu Rakstnieku Apvienības dibināšana, 20. gs. 7.- gados, // Latvijas vēsturnieku komisijas raksti, 20. sējums, Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds: 2006, 96- 98. lpp

⁸³ Turpat.

izglītības sistēma ir lojāla vietējiem iedzīvotājiem. Tā, piemēram, rakstā tika uzsvērts, ka Latvijas skolās izglītību skolēni iegūst latviešu valodā, palielinot latviešu valodas stundu skaitu, bet samazinot krievu valodas stundu skaitu. Savukārt, ja kāds cittautietis vēlas, ir iespēja apmeklēt skolu viņam pieņemamā apmācības valodā.⁸⁴

Laikrakstā tika uzsvērts arī tas, ka no 1962. gada skolas pāries uz vispārējo obligāto astoņgadīgo izglītību, kas prasīs lielāku piepūli un izglītību no skolotāju puses, tādēļ darba vietas apmaksās stipendijas tiem skolotājiem, kuri vēlēsies apgūt papildus izglītību. Rakstos tika slavēti padomju zemes vidusskolu absolventi, par to, ka tiem ir augstāks vispārējais izglītības līmenis nekā jebkurā kapitālistiskajā zemē.⁸⁵ Tomēr par šiem datiem, protams, var strīdēties, jo rakstā netika minēti nekādi salīdzinoši skaitļi vai citas statistikas metodes, kā piemēram, diagrammas, kuras varētu pierādīt sniegtās informācijas patiesumu, kā rezultātā šis sniegto informāciju varētu visai labi apšaubīt.

Tāpat dīvaini šķiet, ka laikraksts, rakstot par analfabētisma līmeni Latvijas PSR, min tikai un vienīgi faktus un skaitļus, ka analfabētisms Latvijas teritorijā pārsvarā bijis tikai Latvijas valsts neatkarības gados, kā galveno faktu minot, ka latviešiem tolaik bijuši zemi ienākumi, kā rezultātā tie nav varējuši palaist savus bērnus skolās.⁸⁶

Augusta beigās laikrakstā arvien vairāk parādījās raksti, kuros tika uzskaitītas jaunuzceltās skolas, tai skaitā arī internātskolas un bērnudārzi, lai rudenī vecāki zinātu kurp vest savas atvases. Parasti laikraksts īpaši lielu uzmanību pievērta lauku un mazpilsētu izglītības iestāžu attīstībai. Bieži tika intervēti skolotāji un skolu direktori no mazpilsētu skolām, kā arī tika uzsvērts tas, ka jaunie skolotāji, kuri tikko ieguvuši izglītību labprāt izvēlas lauku skolas, jo tur ir ne tikai vieglāk strādāt, bet arī labāka un mierīgāka atmosfēra dzīvošanai.⁸⁷

“Dzimtenes Balss” centās atspoguļot katru augstskolā notiekošo, mācību procesam svarīgu, notikumu. Tā, piemēram, laikraksts rakstīja par jaunas fakultātes izveidi vai par jaunu telpu uzcelšanu Rīgas Politehniskajā Institutā (tagad Rīgas Tehniskā universitāte), tādu kā laboratoriju un jaunu auditoriju celtniecību, lai tas atvieglotu studentu mācību procesu, kā arī veicinātu studentiem mācības šajā augstskolā, jo iespēja apgūt mācību vielu ir arī praktiski.⁸⁸

Lai gan, kas attiecas uz vispārējo izglītības iestāžu darbu, laikraksts ļoti rūpīgi slēpa faktu, ka LPSR ir aizliegts apgūt Latvijas vēsturi, kā arī ģeogrāfiju, lai gan par ģeogrāfiju

⁸⁴ Lai viens otru labāk saprastu // „Dzimtenes Balss“. - 1966.- feb. Nr. 9

⁸⁵ Kas šogad jauns Latvijas skolās?// “Dzimtenes Balss”.- 1962.- aug. Nr. 69

⁸⁶ Briedis K., Īsumā, // „Dzimtenes Balss“. - 1966. - aprīlis- Nr. 37

⁸⁷ Jauno pedagogu darbavietas.// „Dzimtenes Balss”.- 1962.-maijs Nr. 41

⁸⁸ Alainis E., Latvija šodien.// “Dzimtenes Balss”.- 1962. - aprīlis Nr. 34

nedaudz tika runāts mācību stundās, kurās tika apgūta vispārējā Padomju Savienības ģeogrāfija.⁸⁹

Līdzīgi propaganda noklusēja faktu, ka ar 1970. gadu pakāpeniski Maskavai bija vēlme latviešu skolas ka mācību valodu ieviest krievu valodu, ieviest mazāk latviešu valodas stundu skaitu, kā arī pamazām pievērst darbam latviešu skolās krievvalodīgos skolotājus, maksājot lielākas algas vai vismaz maksāt piemaksas pie tekošās algas tiem latviešu valodā runājošajiem skolotājiem, kuri uzsāks apmācīt bērnus krievu valodā.⁹⁰ Šāda veida pasākumi jau aizsākās Latgales lauku nostūros, bet kā rakstīja Eduards Berklavs: “Paldies Dievam, šāda veida politika neiesakņojas Latvijā”⁹¹

Laikraksts, autores apskatīto pēdējo gadu numuros, uzmanību pievērsa arī skolotāju dzīvē, informējot lasītājus par skolotāju iespējām atpūsties un iegūt papildus izglītību citās zemēs. Laikraksts veicis apkopojumu par gadā (1962) izmaksāto algu summu, par skolotāju ceļazīmēm uz sanatorijām un atpūtas namiem Krimā, kā arī par rīkotajām bezmaksas ekskursijām pa visu plašo padomju zemi.

Protams, laikrakstā nevarēja iztikt bez sociālisma nedraudzīgo skolu kritizēšanas. Tā, piemēram, „Dzimtenes Balss” bija publicējusi rakstu, kurš pilnībā nomelno Minsteres latviešu ģimnāziju un strādājošos skolotājus. Raksta autors, kāds Rietumvācijā dzīvojošs latvietis, kurš nav minējis savu vārdu, raksta, ka to skolēnu dzīvesvietas, kuri dzīvo skolā pārvēršas par izpriecu namiem, kas nozīmē, ka skolēni nespēj kvalitatīvi apgūt mācību vielu, jo tiem vakaros nav laika pildīt mājas darbus. Kā arī pārmet skolēniem un tai pat laikā arī skolotājiem, ka 15 gadu laikā, kuri ir absolvējuši šo ģimnāziju, augstskolu ir pabeiguši tikai 3 skolēni, jo tie nav pietiekami sagatavoti tālākām mācībām un nespēj izturēt jauno mācību režīmu. Rakstā bez kritikas neiztika arī paši skolotāji. Tā, piemēram, autors min, ka kāda skolotāja neizdala skolēniem piesūtītās drēbes, bet gan pati savāc un tad par lielu naudu pārdod. Rakstā tiek atmaskoti skolotāji, kuri agrāk ir bijuši kriminālnoziedznieki, ar to cenšoties pateikt, kā gan tādi skolotāji var audzināt bērnus, par ko gan tie izaugs.⁹²

Savukārt, attīstoties pēckara sagrautajai Jelgavai, laikraksts uzsver, ka šī pilsēta atkal ir kļuvusi par studentu pilsētu, tādējādi laikraksta veidotāji mēģinājuši noķert divus zaķus ar vienu šāvienu, proti, pastāstīt trimdiniekiem, ka pēckara postaža ir iznīcināta un to, ka Jelgavā atkal var iegūt augstāko izglītību, nozarēs, kas “palīdz pilnveidoties un attīstīties Latvijas

⁸⁹ Berklavs Eduards. Zināt un neaizmirst, Preses nams, 1998. g., 1.daļa, 115. lpp

⁹⁰ Turpat.

⁹¹ Turpat.

⁹² Bīlefeldietis. Kā šeit var mācīties latviešu jaunieši?// „Dzimtenes Balss”.- 1962.- janv. Nr.3

PSRS ekonomikai un tautsaimniecībai”⁹³.

Runājot par studentiem tie visvairāk tiek pieminēti un fotografēti sesiju laikā- janvārī un jūnijā. Parasti sesijas laikā tika uzsvērts tas, ka Padomju Latvijas studenti ir īpaši gudri un talantīgi, ka tie ir laba un perspektīva nākotne sociālistiskajai valsts iekārtai. Laikraksta numuros tiek uzsvērts, ka ar katru gadu palielinās jauno reflektantu skaits. Piemēram, 1963. gadā Rīgas Medicīnas institūtā iestājpārbaudījumus, kā vēsta „Dzimtenes Balss” kārtojuši 1000 jauniešu.⁹⁴

Interesantu salīdzinājumu bija publicējuši laikraksta veidotāji pēc kāda Amerikas latvieša, kurš arī ir students, sūtītās vēstules, kurā students bija sūdzējies, ka izglītība Amerikas augstskolās, tādās kā, piemēram, viņa pārstāvētā Harvarda, ir ļoti dārgs prieks. Students sūdzējās, ka ne visi studējošie studenti saņem stipendijas, ka universitātē ir noteikta augsta mācību un kopmītņu maksa, kā arī citi izdevumi sasniedz augstu summu. Izlasot vēstuli redakcija varēja kārtējo reizi rakstīt rakstu, kas veicinātu padomju propagandu. Raksta autors salīdzināja Latvijā esošo studentu izmaksas ar jau minētajām Harvardas izmaksām. “Tā, piemēram, stipendiju Latvijā saņem 80% studējošo, kas nenoliedzami bija vairāk, tāpat, laikraksts uzsvēra, ka par mācību maksu studentiem nav jāizdod ne kapeikas. Raksta beigās autors secināja, ka studiju gads padomju zemēs maksā četras reizes lētāk nekā viņu kolēģiem rietumu zemēs.”⁹⁵ Publicējot šo rakstu laikraksta veidotāji vēlējās panākt, lai trimdinieki apdomā lieko naudas izšķērdēšanu maksājot par augstāko izglītību, ja tādu pašu, kā paši uzskatīja pat labāku, var iegūt dzimtenē par velti.

Laikraksts publicēja rakstus, par Latvijas Valsts universitātes sadarbību ar dažādām Krievijas augstskolām, tādējādi pievēršot trimdinieku uzmanību tam, ka augstskolas apmainās ar informācijām un mācību paņēmieniem, lai varētu vēl kvalitatīvāk veikt studentu izglītošanu. Tika uzsvērts, ka studenti piedalījās dažādās starptautiskās konferencēs, kas studentiem palīdzēja ne tikai mācību procesā, bet arī kontaktu dibināšanā.⁹⁶ Vēlākajos gados, tā, piemēram, 20. gs. 70-tajos gados, visai intensīvi laikraksts propagandēja arī studentu, skolēnu un mācībspēku apmaiņas programmas ar kolēģiem no Rietumeiropas, tā, piemēram, neskaitāmas vasaras latviešu studenti ciemojās pie kolēģiem Anglijā, bet angļu studenti savukārt viesojās Rīgā. Kāda 1970. gada laikraksta numurā tika publicēts raksts- “Anglijas augstskolu mācības spēki un studenti”. Vizītes laikā Londonas universitātes mācībspēks teicis:

⁹³ Fakti ir nepielūdzami. // „Dzimtenes Balss“. - 1966. - oktobris- Nr. 46

⁹⁴ Jaunatnes dzīve.// „Dzimtenes Balss”.- 1963.- janv. Nr. 10

⁹⁵ LVU sadarbība ar Krievijas augstskolām.// “Dzimtenes Balss”.- 1963.- marts Nr. 21

⁹⁶ Turpat.

“Jūsu bērni var būt laimīgi, viņi mācās lieliskos apstākļos.”⁹⁷. Ar citāta palīdzību laikraksts gribēja pievērst trimdinieku uzmanību tam, ka Latvijas PSR ir iespējams iegūt tikpat labu izglītību, ja ne vēl labāku, kā Rietumeiropā, tādējādi mēģinot atgriezt atpakaļ tautiešus dzimtenē.

Lai gan PSRS uz Rietumiem izsūtīja salīdzinoši vispusīgu un bagātīgu informāciju, tomēr tā noklusēja visai būtisku faktu, ka tādos braucienos kā studentu apmaiņā ar Rietumeiropas studentiem tika uzaicināti tikai labākie studenti no Latvijas augstskolām, kā galveno kritēriju Padomju valdība izvēlējās nevis sekmes un sasniegumus studiju dzīvē, bet gan to, cik attiecīgais kandidāts ir paklausīgs valdošajai iekārtai, protams, to skaļi neatzīstot. Tomēr PSRS visai labi saprata, kāpēc tā nedrīkst uz Rietumeiropu laist kuru katru studentu, jo, ja tā laistu studentus uz Rietumeiropu bez iepriekšējas pilnīgas pārbaudes, tad, studentiem nonākot Rietumos, tie varētu uzmeklēt domubiedrus un mēģināt gāzt okupācijas režīmu Latvijas teritorijā.⁹⁸

„Dzimtenes Balss” uzsvēra arī citas augstskolas, kuras atradās citās Latvijas pilsētās. Piemēram, tika pieminētas kādas fakultātes, kuras tikko izveidojušās vai svin apaļas jubilejas, kā arī pozitīvi vārdi tika izteikti par Daugavpils institūtu, uzsverot, ka tas ir Latgales sirds. Tādējādi rādot trimdiniekiem, ka dzīve veidojas un attīstās ne tikai galvaspilsētā, bet arī perifērijā. Tāpat tiek pieminēts Liepājas pedagoģiskais institūts, uzsverot, ka tas ir pirmais Latvijā, kurā sagatavo skolotājus ar augstāko izglītību pamatskolas klasēm.⁹⁹

Laikraksts uzsvēra arī to, ka studentiem, kas tikko beiguši sesiju, nav jāuztraucas par to, kā pavadīs brīvo laiku, jo augstskolas rūpējas par studentu aktivitātēm ne tikai studiju laikā, bet arī brīvlaikos, rīkojot dažādas sportiskās, kultūras, un sadraudzība pasākumu aktivitātes.

Viens no interesantākajiem, autoresprāt, materiāliem attiecībā uz izglītības propagandas jautājumu, ir materiāls, kurš publicēts 1968. gada laikrakstā “Dzimtenes Balss”. Rakstā vienuspusīgi bija runāts par izglītības iespējām Kārļa Ulmaņa valdības laikā. Raksts bija interesants ar to, ka tur bija publicētas dažas vēstules no potenciālajiem skolēniem, kuri diemžēl sliktās izglītības dēļ nevarēja apmeklēt izglītības iestādes, bērnu vecākiem trūka līdzekļu, lai palaistu savus bērnus skolā. Tādēļ bērni rakstījuši uz Izglītības Ministriju, lai lūgtu palīdzību, bet arī valdība nav spējusi masveida problēmai, kura bija saistīta ar bērnu un jauniešu skolas neapmeklētību.¹⁰⁰ Tomēr savdabīgi liekas tas, ka mazie bērni, kuri nav nekad

⁹⁷ Anglijas augstskolu mācības spēki un studenti // “Dzimtenes Balss”.- 1966. - maijs.- Nr.20

⁹⁸ Turpat.

⁹⁹ Ozols J., Pirmā Kurzemes augstskola 11. mācību gadā.// „Dzimtenes Balss”.- 1964.- nov. Nr. 88

¹⁰⁰ Mūsu zinātnes triumfs // “Dzimtenes Balss”. - 1968.- nov.- Nr. 83

gājuši skolā ir spējīgi uzrakstīt vēstuli augstākstāvošām instancēm, nemaz nesaskatot šķērslī faktā, ka viņi nemaz nemāk rakstīt. Tāpat visai iespaidīgs bija rakstā minētais apgalvojums, ka izglītības iestādes, lielākoties tiek atklātas laikā, kad Latvija ir Padomju Savienības sastāvā, nemaz nefiksējot to, ka 20. gs. 30- tajos gados, Ulmaņa valdības laikā notika intensīva izglītības iestāžu, jo īpaši lauku un mazpilsētu vispārīzglītojošo skolu celtniecība. Šis raksts savā ziņā, visticamāk, ka bija rakstīts ar domu, ka to varētu lasīt jaunā trimdas paaudze, nepiefiksējot, ka arī viņu vecāki un pat vecvecāki bija gājuši skolās un ieguvuši nevien vidējo, bet pat augstāko izglītību.

Tāpat visai propagandējošs materiāls laikrakstā bija lasāms 1969. gada laikrakstā, brīdī, kad Latvijas Valsts Universitāte atzīmēja savu 50 gadadienu. Universitātes gadadienas ietvaros propagandējošais materiāls bija lasāms sekojošās lietās, jo īpaši tika uzsvērts, ka Padomju Savienības gados straujāk nekā iepriekš audzis studētgrībētāju skaits, turklāt “tieši pēc II pasaules kara universitātē parādījušies vairāk tādu jauniešu, kuri vēlas studēt arī doktorantūrā, tādējādi stiprinot izglītības saites mūsu zemē, veicot jaunus atklājumus un attīstot daudzpusīgi mūsu republiku”.¹⁰¹

Runājot par režīma un izglītības savstarpējām attiecībām, laikraksts neminēja nevienu sliktu vārdu, ka kāds students, skolēns vai kāds no mācībspēkiem būtu bijis izrādījis nepatiku pret režīmu. Laikraksts uzsvēra, ka režīms bijis visiem draudzīgs, turklāt tieši “PSRS ir visideālākais valsts modelis, kurš var sniegt studētgrībētājiem kvalitatīvu iespēju apgūt profesiju un pēc tam iegūt tajā darbu”¹⁰².

Protams, Padomju Savienība piedāvāja vai pareizāk sakot iedeva darbu jaunajiem speciālistiem, norīkojot tos uz tuvākām vai tālākām republikas vietām, kā rezultātā propagandas laikrakstam “Dzimtenes Balss” bija iespēja pāradīt trimdas latviešiem, ka “Latvijas PSR dzīvojošā jaunā inteliģence ir nodrošināta ar darba un dzīves iespējām, varbūt pat labāk nekā trimdā dzīvojošie tautieši, kuriem uzsākot savas patstāvīgās dzīves gaitas nav iespējas ne strādāt labi atalgotu darbu, ne jaunos, tikko celtos rajonos apmesties uz dzīvi, nedomājot par visu apkārtējo un mazsvarīgo”¹⁰³.

Tomēr attiecībā uz jaunatnes un mācībspēku izpatikšanu režīmam patiesajā dzīvē ir vērojamas vairākas neprecizitātes, atrodamī vairāki avoti, kuri apgalvo pretējo no tā, ko apgalvoja “Dzimtenes Balss”, tā, piemēram, par studentu, kā režīmam bīstamās tautas sastāvdaļu liecina dokuments..., kurā teikts “Augstskolu ideoloģiskā kontrole visā PSRS bija

¹⁰¹ LVU- 50 // “Dzimtenes Balss”. - 1968.- marts- Nr.10

¹⁰² Turpat.

¹⁰³ Sosņickis Z., Strādā un dzīvo mūsdienīgi, // „Dzimtenes Balss“. - 1972. - okt. Nr.52

unificēta un atradās VDK piekto struktūrvienību (daļa cīņai ar ideoloģisko diversiju) kompetencē, kura kā patstāvīga pretizlūkošanas apakšvienība tika izveidota 1967.gadā līdz ar Andropova stāšanos PSRS VDK priekšsēdētāja amatā. LPSR VDK studentu vides uzraudzībai 5.daļas sastāvā bija izveidota atsevišķa 7.nodaļa. Kontroles struktūru noteica VDK instrukcija, kas Latvijā nav saglabājusies. Instrukcijā bija definēta kontroles līmeņu kompetence un paredzēts, ka katrai augstākajai mācību iestādei tiek piestiprināts savs kurators - VDK operatīvais darbinieks. Augstskolas, kas neatradās Rīgā, bija pakļautas VDK reģionālo struktūrvienību uzraudzībai, piemēram, Latvijas Lauksaimniecības akadēmiju kontrolēja VDK Jelgavas pilsētas daļa. Rīgas Civilās Aviācijas Inženieru Institutu, ņemot vērā tā specifiku, pārraudzīja VDK apakšvienība, kuras kompetencē atradās transporta pretizlūkošanas nodrošinājums”¹⁰⁴

Šis dokuments liecina, ka valdošajam režīmam bija bail no jaunās inteliģences, kuru pati audzināja, jo nereti notika tā, ka studentiem galvās vizēja jaunas un, pēc PSRS skalas mērot, ķecerīgas domas, kā pēc iespējas slepenāk sazināties ar trimdas jauniešiem, nodibinot kontaktus un uzsākot protestus pret pastāvošo režīmu.

Visā visumā izglītības propagandu PSRS bija izdevīgi veicināt, jo izglītības attīstība, daudzveidība un kvalitāte ir viena no tām lietām, kas ceļ prestižu attiecīgajai teritorijai, tādēļ, lai PSRS varētu sacensties un pat pārspēt Rietumeiropu ne tikai ekonomiskajā vai sociālajā sfērā, bet arī, ar propagandas palīdzību PSRS cenās iegūt pozitīvu atzinumu no Rietumiem un to pārspēt, vismaz mutiskā veidā. “Dzimtenes Balss” arī uzsvēra sociālās aprūpes iespējas LPSR. Tika runāts gan par medicīnas attīstību, gan par sociālo garantiju sniegšanu tiem, kas vairs nestrādā, kā arī tika rakstīts par iespējamiem atvaļinājumiem dažādos kūrortos, kā arī par iespējām atpūsties sanatorijās- ar PSRS vai darba devēja atbalstu.

Laikposmā no 1959.- 1965. gadam īpaši tika uzsvērts, medicīnas jomā, preparātu izstrāde, kuri varētu izārstēt vēzi. Vairākkārtīgi ik gadu tika intervēti laboratoriju darbinieki, kuri strādāja pie šī preparāta izstrādes, tie vienmēr atzina, ka ir izstrādātas jaunas formulas, ar kuru palīdzību varēs risināt vēža problēmas.

Medicīnas iekārtu ziņā Padomju Savienība bija veikusi lielu soli uz priekšu 1962. gadā, kad tika izveidots pirmais portatīvais aparāts “AMG”, kurš bija paredzēts klīniskām vajadzībām.¹⁰⁵ Tāpat laikraksts uzsvēra, ka visiem iedzīvotājiem tiek piedāvāta bezmaksas medicīna, kā arī uzsver, ka lielas rūpes tiek pievērstas jaunajām mātēm un viņu bērniem. Tiek

¹⁰⁴ Zālīte Indulis, Ideoloģiskās kontroles mehānismi LPSR augstskolās

¹⁰⁵ Īsumā // “Dzimtenes Balss”.- 1962. apr.- Nr.32

minēts, ka PSRS, tai skaitā arī Latvijā: “Iedzīvotāju mirstība samazinājusies vairāk nekā četras reizes, bet bērnu mirstība- vairāk nekā astoņarpus reizi.”¹⁰⁶ Šie fakti patiesībā varētu būt arī izdomāti, jo teksta autors nav minējis ne savu vārdu, ne uzvārdu. Būdams anonīms autors varēja arī sagrozīt minētos faktus tā, lai trimdiniekiem izskatītos, ka Padomju Savienībā ir labāka dzīve, nekā rietumos, jo “Dzimtenes Balss” parādījās arī dažu cilvēku vēstules no rietumiem, kurās bija teikts, ka kapitālistiskajās zemēs medicīna ir zemā līmenī, ka tā ir dārga, kā arī ārsti nav visai ieinteresēti savā darbībā, īpaši, ja pie viņiem ierodas emigranti.¹⁰⁷

Līdzīgi kā ar medicīnisko palīdzību, arī atvaļinājumi un atpūtas brīži PSRS iedzīvotājiem tika piedāvāti bez maksas. Ļoti daudzi cilvēki, kā uzsvēra laikraksts, izmantoja šīs priekšrocības un devās uz kūrortiem, īpaši populāri bija kūrorti Krimas apgabalā pie Melnās jūras. Par vietējo cilvēku atpūšanos ārpus savas valsts robežām, rakstīja arī ārzemnieki, kuri, ierodoties Latvijā redzēja, ka pilnām ģimenēm ļaudis, ar smaidu uz lūpām, atgriežas no siltajiem PSRS reģioniem.¹⁰⁸

Bet gandrīz visi raksti par sociālo attīstību, kuri bija lasāmi laikraksta lappusēs, bija spēcīga propaganda. To pierāda dokuments, kurš izdots jau 1958. gada 2. decembrī, proti, “Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas biroja pilnīgi slepens lēmums no īpašās mapes “Par pārkāpumiem kontrpropagandas veicināšanā latviešu emigrantu vidū””.¹⁰⁹

Dokumentā teikts, ka sociālās nodrošināšanas situācija Padomju Latvijā bija jāatspoguļo presē ar spilgtiem piemēriem, tā, lai tā parāda padomju cilvēku labklājības pieaugumu, kā rezultātā lasītājiem sistemātiski ieaudzinot patriotisma jūtas, lai padomju tautas ienaidniekiem neizdotos viņu vidū savervēt nodevējus, diversantus un spiegos. Arī turpmāk kopā ar valsts drošības orgāniem jāturpina emigrācijas reakcionārās virsotnes atmaskošana; jāpraktizē Latvijas PSR dzīvojošo emigrantu radnieku, tuvinieku un paziņu atklātu vēstuļu un aicinājumu publikācijas.¹¹⁰

¹⁰⁶ R. B. Bez maksas- uz valsts rēķina.// “Dzimtenes Balss”.- 1963. nov.- Nr.94

¹⁰⁷ J.B., Lasītāji raksta.// “Dzimtenes Balss”.- 1959. janv.- Nr. 3

¹⁰⁸ Vuda G., Kanādiete G. Vuda raksta par Rīgu.// ”Dzimtenes Balss ”.- 1959.- janv. Nr. 7, 8

¹⁰⁹ Šneidere I., Latvija Padomju režīma varā, 1945- 1986, Dokumentu krājums, LU Latvijas Vēstures institūts, 2001, 348- 358

¹¹⁰ Turpat.

7. Trimdas latviešu iesaistīšana propagandā

Šajā sadaļā apskatīšu to cilvēku domas un uzskatus par dzīvi Latvijā, kuri, kā bieži uzsvēra periodiskais izdevums „Dzimtenes Balss”, neskatoties uz rietumu presē publicēto informāciju par sliktajiem un nabadzīgajiem dzīves apstākļiem dzimtenē, tomēr nolēma atgriezties. Kā galveno domu atspoguļojuma avotu darba autore izmantos „Dzimtenes Balsī” publicētās vēstules un pārdomas, kuras bija izteikuši tikko vai nesen dzimtenē atgriezušies tautieši, kā arī tie tautieši, kuri dzimtenē ieradās uz neilgu laiku, lai apciemotu savus Latvijā palikušos radus un draugus.

Kopumā ņemot, laikrakstā bija publicētas vienīgi pozitīvas atsauksmes par trimdinieku jaunajiem dzīves apstākļiem dzimtenē. Tas, protams, ir ļoti labi saprotams, jo laikraksts, kurš ir domāts trimdas latviešiem, lai tie pēc iespējas ātrāk un lielākā skaitā atgrieztos mājās, nevēlējās publicēt informāciju par Latvijas dzīves negatīvajiem aspektiem.

Jau 1959. gada janvāra vienā no laikraksta numuriem bija publicēts raksts, kurā tika slavēta Latvijas nākotnes perspektīva visos nodrošinātai dzīvei nepieciešamos virzienos. Mazliet tiek aprakstīta jaunā situācija Latvijā, tiek runāts par to, kā Latvijas PSR ir uzsākusi ekonomisko attīstību. Šajā rakstā autors jau tolaik centās pievērst trimdinieku uzmanību, lai tie pārdomā iespēju atgriezties mājās, rakstīdams: „Ja arī tev vēl varbūt nav ceļš zem kājām, dodies atpakaļ uz mājām Latvijā.”¹¹¹ Šā gada laikrakstā ir lasāma kāda vēstule, kuras autors labi izsakās par to, ka riskējis un atgriezies mājās, tajā pašā laikā salīdzinot dzīves apstākļus Latvijas PSR un Rietumeiropā. Vēstulē autors uzsvēra, ka svešumā pavadītie gadi, kas kopskaitā bija 14, esot bijuši ļoti grūti un sarežģīti, esot bijis grūti iejusties jaunajā dzīves telpā. Atgriežoties mājās, autors sapratis, ka rietumu presē publicētā informācija ir bijusi pilnīgi aplama par latviešu dzīvi dzimtenē. Ierodoties mājās, viņš sapratis, ka dzīves apstākļi nav tik briesmīgi, ka šeit dzīvojošie tautieši ir gan paēduši (reizēm pat labāk nekā rietumu puslodē dzīvojošie), gan apģērbusies, kā arī visiem ir jumts virs galvas. Rakstot šīs vēstules, autors vēlējās sniegt, kā pats atzīst, patiesu informāciju tautiešiem ārzemēs un mēģināt kļiedēt rietumu pasaulē valdošo nostāju pret Padomju Savienību. Autors savas vēstules nobeigumā raksta: „Dārgie tautieši, rakstot savas vēstules, gribu pavisam korekti, bez liekiem izpušķojumiem, sniegt aprakstu par dzīves apstākļiem dzimtenē.”¹¹²

Pirmajos „Dzimtenes Balss” numuros bija lasāma rubrika, kura tika publicēta vairākos

¹¹¹ Silabriedis, J. Jā gan, kalnup!//”Dzimtenes Balss”.- 1959.- janv.- Nr.3

¹¹² Gavars, J. Mani pirmie iespaidi Rīgā.// ”Dzimtenes Balss”.- 1959.- janv. Nr.2.,7.,12

laikraksta numuros, tādējādi veidojot sērijveida stāstījumu par trimdinieku dzīvi atgriežoties Latvijā. Tā, piemēram, Marija Lasmane, kāda pārbēdzēja no Amerikas, stāstīja, ka tomēr nevarot salīdzināt dzīves apstākļus starp šīm divām teritorijām - Ameriku un PSRS - nenoliedzami, viņa uzsvēra, ka dzīves līmenis Amerikā ir augstāks, bet to pilnībā var izmantot tikai turīgie cilvēki, uzsverot, ka vienkāršais latviešu emigrants nemaz neizjūt Amerikas dzīves augsto kvalitāti. Tādējādi vēstules autore ir vēlējusies pateikt, ka tautiešiem ārzemēs nav iespējas iedzīvoties svešatnē, ka visus labumus piesavinās vietējie iedzīvotāji,¹¹³ kas, manuprāt, ir visai labi saprotams fakts, jo vietējie iedzīvotāji jau gadiem ilgi ir tur dzīvojuši un veidojuši savas dzīves, veidojuši savu karjeru, neskatoties uz to, ka pārējā pasaulē, vismaz lielākajā daļā, valdīja kara stāvoklis. Par to, ka trimdiniekiem bija grūti iedzīvoties ārvalstīs, liecina vēl kāds raksts, kurš tika publicēts pāris gadus vēlāk, proti, 1960. gadā, kurā tika skaidrots, kāpēc latvieši nav spējuši kvalitatīvi iejusties un iedzīvoties svešatnē. Kā viena no galvenajām problēmām rakstā tika minēta problēma, kura ir saistīta ar emigrējušo latviešu vecumu, rakstā bija teikts, ka vieglāk ārvalstīs būtu iejusties jauniem cilvēkiem, nevis tādiem, kas ir jau pusmūžā ar saviem dzīves uzskatiem un savu pieredzi, tādiem, kas tomēr ir dzīvojuši mazliet savādākos dzīves apstākļos - sarežģītākā politiskajā, ekonomiskajā un vēsturiskajā situācijā.¹¹⁴

Savukārt, kāda cita pārbēdzēja 1959. gada janvāra numuros veidotajā rubrikā stāsta, ka Rīgā jūtams dzīves uzplaukums, uz ielām vērojami optimisma pilni ļaudis, kuri rosīgi darbojas, tā teikt, ceļ sev jauno dzīves telpu un apstākļus.¹¹⁵

Tomēr visvairāk rakstus laikposmā no 1959.-1965.gadam par tautiešu atgriešanos mājās vai ciemošanos dzimtenē var lasīt „Dzimtenes Balss” laikrakstos, kuri publicēti darba autores apskatītajos pēdējos divos gados, respektīvi, 1964.un 1965. gadā. Iespējams, šajos divos gados tautieši atgriezušies tādēļ, ka 1965. gads bija lielais Dziesmussvētku gads, kurš Latvijā pulcēja ļoti daudzus trimdiniekus, jo tā bija laba iespēja apskatīt dzimteni, apciemot radniekus un apskatīties, ko mājās esošie latvieši, pa četriem gadiem, kamēr notika gatavošanās svētiem, jaunu ir sagatavojuši kultūras dzīvē. Otrs variants, kāpēc latvieši intensīvāk atgriezās minētajā laika periodā mājās, iespējams, bija tas, ka daļa tautiešu, pa nelieliem pulciņiem bija jau iepriekš ieradušies Latvijā, tādējādi tiem bija iespēja iepazīstināt svešumā palikušos tautiešus ar patiesajiem dzīves apstākļiem dzimtenē, kā to uzsvēra laikraksts „Dzimtenes Balss”.

¹¹³ Lasmane M. Pārbēdzēju stāsti.// „Dzimtenes Balss”.- 1959.-janv. Nr.14.,15

¹¹⁴ Bērziņš I. Tiekoties ar brāli Rietumos. // “Dzimtenes Balss”.- 1965.- okt. Nr.78

¹¹⁵ Viltersone, E. Pārbēdzēju stāsti.// „Dzimtenes Balss”.- 1959.-janv. Nr.14.,15

Tā, piemēram, 1965. gada vienā no jūnija numuriem latvietē, kas daudzus gadus bija nodzīvojusi Ņujorkā, ieradās pie dēla ciemos uz Latviju. Publicējot savas domas par dzīves apstākļiem, kādus viņa sastapa pie dēla, viņa sprieda, ka kopš pēdējās reizes, kad viņa bija ciemojusies mājās (1958.gads), ļoti daudz kas ir mainījies, dzīves apstākļi Tēvzemē ir uzlabojušies. Sieviete rakstā atklāj, ka dēls, strādājot Latvijā, nopelnot pat labāk nekā dažs labs ārzemēs, un atzīst, ka perspektīvas Amerikā nav iepriecinošas, jo visu laiku aug īres un citi maksājumi. Kā arī atzīst, ka viņa pati būtu pāris desmit gadus jaunāka, tad noteikti atgrieztos, vienīgā problēma- neļautu izvest Amerikā iegādātās preces no valsts, lai tās atvestu uz mājām. Bet raksta beigās Anna Puķīte nosaka: „Ne jau es esmu vajadzīga dzimtenei, bet dzimtene man vajadzīga.”¹¹⁶

Savukārt, lai „Dzimtenes Balss” kļiedētu kapitālistiskajās zemēs valdošos uzskatus par nedrošības sajūtu Latvijā, tā publicēja rakstu, kurā savas domas par Latvijas drošības sistēmu bija izteicis Tāivaldis Jaunkalns no Anglijas, kurš bija ieradies paciemoties pie saviem radiem. Raksta sākumā bija teikts, ka rietumu puslodē dzīvojošie tautieši, saņēmuši informāciju par nedrošo stāvokli Rīgā, par to, ka pastāv liela varbūtība, ka pār kungu, kas ieradies no ārzemēm, kāda institūcija varētu pārņemt „gādību”, proti- aizvest tālu prom un neļaut atgriezties savā trimdas mājoklī. Tādēļ rakstā tālāk minēts, ka iepriekšminētais kungs, tikko kā uzkāpis uz dzimtenes zemes, sapratis, ka viņam briesmas nedraud un līdzīgi kā citi trimdinieki Latvijā minēja, ka Rīgā ir sastopami smaidīgi, optimistiski un dzīves nenomākti cilvēki.¹¹⁷

„Dzimtenes Balsī” tika publicēts arī latviešu vidū, ne tikai Latvijā, bet arī trimdā, pazīstamu cilvēku viedoklis. Tā, piemēram, laikrakstā tika publicēts Teodora Kalniņa (kormeistars) raksts, kurā labi bija uzsvērts viedoklis, ka Latvijas PSR dzīvot ir daudz labāk nekā trimdā, pamatojot to ar sev tuvās kultūras attīstības tendencēm Latvijā, sakot, ka „latviešu nacionālā mākslā, tāpat kā jebkurā citā dzīves nozarē, iet neparasti straujš, trauksmais darbs”.¹¹⁸ Tādējādi mēģinot tautiešiem ārzemēs pierādīt, ka patieso latviešu kultūru ir iespējams baudīt tikai mājās, gribot pārliecināt, ka tā nav pakļauta kaut kādai ietekmei vai svešai varai. Tā, piemēram, laikrakstā diriģents Leons Reiters bija rakstījis, ka strādāt ārzemēs ir posts, kurš sagaidāms visiem māksliniekiem, jo tie ir atšķirti no īstās savas tautas daļas.¹¹⁹ Tādējādi uzsverot, ka vienīgā radošā gaisotne ir tikai Latvijā.

¹¹⁶ Puķīte A. Ne es dzimtenei, bet dzimtene man vajadzīga.// ”Dzimtenes Balss”.- 1965.- jūn. Nr.27

¹¹⁷ Jaunkalns T., Pie jums visi ir viena ģimene.// ”Dzimtenes Balss”.- 1964.-maijs. Nr.42

¹¹⁸ Darkevics A., Teodora Kalniņa vārdi svešumā klīstošiem tautiešiem.// „Dzimtenes Balss”.- 1964.- jūl. Nr. 56.

¹¹⁹ Patiesību nenoslēpt.// ”Dzimtenes Balss”.- 1959.-feb. Nr. 13

Kopumā runājot par tautiešu domām un uzskatiem par dzimteni, tie ir visnotaļ pozitīvi. Var minēt arī to, ka gandrīz visi runā un raksta laikrakstā par vienām un tām pašām vērtībām, kuras ir sastopamas Rīgā un citur Latvijas teritorijā. Proti, lielākā daļa runā par to, ka cilvēki uz ielām ir optimistiski noskaņoti, ka tauta ir labi pārtikusī, ka tai nekas netrūkst, ir darbs un citas svarīgas lietas, kuras nodrošina pilnvērtīgus dzīves apstākļus.

Ārvalstu tūristi Latviju ir apmeklējuši vienmēr, neskatoties uz to, kāda veida ideoloģija te ir valdījusi. Un, zinot „Dzimtenes Balss” īpatnību- par apstākļiem Latvijā rakstīt un publicēt tikai pozitīvo, var lasīt tikai labas un ļoti labas atsauksmes.

Bieži laikrakstos bija lasāmi sērijveida apraksti par ārzemnieku iespaidiem Latvijā. Parasti par savām domām „Dzimtenes Balsī” bija izteikušies ļaudis, kuri Latvijā ieradušies kā kādu delegāciju pārstāvji, kā jūrnieki, tātad darba darīšanās vai vienkārši kā tūristi.

Latviju apciemot braukuši ne tikai sociālismam draudzīgo valstu, piemēram, Vācijas Demokrātiskās Republikas (VDR) pārstāvji, bet arī kapitālisma iekārtā dzīvojošie ļaudis, ko pozitīvi novērtēja Latvijas un visas PSRS politiskās ideoloģijas veidotāji un propagandisti.

Piemēram, kāda kanādiete (G. Vuda) bija publicējusi savus pirmos iespaidus Latvijā vairākos laikraksta numuros. Viņa bija aprakstījusi uzņemšanu Latvijā, kura esot bijusi ļoti jauka un silta, viņa esot saņēmusi sirsnīgu attieksmi gan no vietējiem iedzīvotājiem, gan no dažādām iestādēm, kuras viņai bija jāapmeklē ceļojuma laikā. Kā arī ceļotāju patīkami esot pārsteigusi īpašā gādība un rūpes par viņas bagāžu, lai tā lidojuma laikā nepazustu. Publicējot šo, ceļošanai svarīgo aspektu, „Dzimtenes Balss” vēlējās panākt, lai potenciālie Latvijas PSR viesi droši un bez bažām dodas ciemos un neuztraucas par savām mantām lidojuma laikā. Gribēja pateikt, ka noteikti atradīsies cilvēki, kuri par tām parūpēsies, lai bagāža nepazūd. Tāpat rakstā bija arī uzsvērts, ka ne tikai rietumniekiem ir iespēja ceļot uz ārzemēm, bet arī šeit dzīvojošajiem ir iespēja ceļot uz ārvalstīm, kā piemēru minot, ka satikusi kādu latviešu ģimeni, kura tikko atgriezusies no Melnās jūras piekrastes, kur pavadījusi atvaļinājumu.¹²⁰

Savukārt, par Latvijas lielo izaugsmi pāris vārdus bija minējuši VDR žurnālisti, kādā 1959. gada janvāra numurā. Tie, līdzīgi kā kanādiete, aprakstīja Rīgu, kurā patiesi ir vērojama augsta attīstības tendence, ne tikai ekonomiskajā, bet arī politiskajā un sociālajā virzienā.¹²¹

Vairākkārtīgi laikrakstā savus iespaidus par Rīgu bija izteikuši dažādu valstu jūrnieki, kuri Latvijā iegriezušies darba darīšanas. Šie cilvēki bija teikuši daudzus labus vārdus par Rīgas ostu, kā arī par labajām, kvalitatīvajām un neticami lētām izklaides iespējām. Tā, piemēram, rakstā, kurā bija izteikti vairāki jūrnieku viedokļi par Latviju, kāds kapteinis bija

¹²⁰ Vuda G., Kanādiete G. Vuda raksta par Rīgu.// ”Dzimtenes Balss ”.- 1959.- janv. Nr. 7, 8

¹²¹ Patiesību nenoslēpt.// ”Dzimtenes Balss”.- 1959.-janv. Nr. 4

stāstījis, ka iespēja uzturēties Rīgā uz viņu atstājot ļoti labu iespaidu, pie tam bijis pat mazliet neapmierināts, ka preces iekraušana ir noritējusi veiksmīgi un ātri, neskatoties uz to, ka par ātru iekraušanu visa komanda var nopelnīt vairāk naudas. Šis pats kapteinis rakstā bija izteicis patīkamus un labus vārdus par ostas darbinieku labo attieksmi, čaklumu un vispusību, kā arī novērtēja ostā esošo tehniku, kura ir ļoti moderna. Varēja saprast, ka rakstā kārtējo reizi tiek uzsvērtā ne tikai Latvijas iedzīvotāju attieksme pret darbu, bet arī tās vispārējais attīstības līmenis, jo tai ir modernas iekārtas, kuras novērtē ne tikai brālīgās savienības tautas, bet arī citi.¹²²

1963. gada maijā laikraksts publicēja dāņu delegācijas pārstāvju domas par Latviju, laikā, kad tie te viesojās. Un līdzīgi kā citos rakstos arī šajā bija izteikts tikai labais viedoklis par Latviju, bija izteikti sirsnīgi vārdi par latviešu viesmīlību un atsaucību, kā arī atkal tika atzīta Rīgas izaugsme pēdējo gadu laikā. Dāņi, runājot par iedzīvotāju līmeni saka, ka „cilvēki tagad daudz modernāk ģērbusies, kļuvuši elegantāki un, šķiet, vēl dzīvespriecīgāki un možāki nekā iepriekš”¹²³. Darba autores prāt, jau šī raksta nosaukums „Tikšanās ar dzimtenes pavasari” izsaka ļoti daudz par to, kas patiesībā šajā rakstā būs teikts. Nenoliedzami var secināt, ka tajā būs publicēts jaunais Latvijas stāvoklis, tā attīstība, jo vārds „pavasaris” nozīmē kaut kā atdzimšanu, ka kaut kas veidojas no jauna. Autoresprāt, ļoti zīmīgi ir raksta pēdējie teikumi, kas pauž laikraksta propagandu, „tikšanās palīdzēja dāņu viesiem un mūsu tautiešiem viņu pulkā labāk izprast šodienas dzīvi Padomju Latvijā un tās gaišās perspektīvas”¹²⁴, kas liecina par laikraksta vēlmi iespaidot tautiešus ārvalstīs un parādīt tiem, ka dzīve Padomju Savienībā nāks par labu šeit dzīvojošajiem.

Laikraksts publicēja arī dažādu kapitālistisko iekārtu žurnālistu viedokli par dzīvi Latvijā. Izdevums lūdza mazliet pakomentēt žurnālistu viedokli, kuri nākuši no tādām valstīm kā- ASV, Rietumvācijas (Vācijas Federatīvā Republika) un pat Indijas žurnālista viedokli. Šajās īsajās ekspresintervijās visi intervējamie atzina, ka Latvija ir ļoti labi attīstīta, ka ir sastopamas daudzas jaunceltnes, kā arī žurnālisti atzina, ka Latvijā dzīvojošā tauta ir ļoti strādīga un neatkāpīga, ka tā turpinās iesāktu darbu, kamēr pabeigs, bet nekādā gadījumā neatstās to puspabeigtu.¹²⁵

Vienīgais, kurš pieminēja LPSR rūpniecisko attīstību bija Indijas žurnālists Masuds Alihans, kurš atzina, ka Indijā ir sastopami, plašā klāstā, Rīgā ražotie rūpniecības izstrādājumi, atzīdams, ka šie rūpnieciskie izstrādājumi palīdzot arī Indijai rūpnieciski

¹²² Ārzemju jūrnieki izsaka komplimentus.// „Dzimtenes Balss”.- 1965.- jūn. Nr.25

¹²³ Kalniņš K., Tikšanās ar dzimtenes pavasari.// „Dzimtenes Balss”.- 1963.- maijs. Nr. 41

¹²⁴ Turpat.

¹²⁵ A.U., Sociālistiskajās zemēs// ”Dzimtenes Balss”.- 1963.-nov. Nr. 95

attīstīties¹²⁶.

Interesants raksts laikrakstā bija pārpublicēts no sociālisma draudzīgās valsts Čehoslovākijas. Prāgā, kāds žurnālists (Irži Hajeks, kurš pārstāvēja Prāgas avīzi „Kulturni Tvorbi”) savā laikrakstā bija publicējis rakstu par LPSR. Tā, piemēram, viņš savā rakstā norādīja, ka „sociālisms ir panācis jaunu vēsturisko laikmetu Latvijā, kad tā ir kļuvusi par modernu zemi, kura jau šodien dod padomju rūpniecības kopprodukcijā vairāk, nekā tas atbilst iedzīvotāju skaitam un republikas platībai.”¹²⁷ Rakstā ir norādīts arī tas, ka LPSR ir ieguvusi pasaules slavu gan ar savu radiotehniku, gan arī parfimēriju. Tādējādi „Dzimtenes Balsij” ir iespēja trimdiniekiem parādīt, ka Latvijā ir kvalitatīva un konkurētspējīga kosmētika, kas īpaši labi varētu iepriecināt ārvalstīs dzīvojošās latviešu sievietes.

Laikrakstā nebija sastopama neviena slikta vārda par Latvijas dzīves apstākļiem, neviens nebija publicējis nevienu sliktu vārdu, nebija pieminējis garās un mokošas rindas, kuras bija jāizstāv cilvēkiem, lai varētu nopirkt pārtiku. Toties labus vārdus tautieši bija izteikuši par lētajām un labajam teātra izrādēm, kvalitatīvajiem koncertiem, mājīgajām kafējnīcām, kādas reti kur kapitālistiskajā pasaulē bija sastopamas, „Dzimtenes Balss” šim faktam deva pamatojumu, ka sociālisms ir vērsts uz cilvēces labāku dzīvi un savstarpējiem sakariem.

Tā kā laikraksts “Dzimtenes Balss” publicēja tikai to trimdinieku vēstules, kurās tika runāts par labu dzimtenei, nevis trimdai, tad pastāv iespēja paanalizēt trimdinieku uzskatus tikai no šīs pozīcijas. Lai gan nedaudz laikrakstā bija rakstīts par “Daugavas Vanagiem”, kā par tēvzemes nodevējiem, kā par cilvēkiem, kuri ir iedzīvojušies uz citu cilvēku rēķina ārvalstīs. No šiem rakstiņiem varētu mēģināt izlobīt patieso “Daugavas Vanagu” un tamlīdzīgu organizāciju uzskatus par kapitālistisko iekārtu.

Protams, var šaubīties vai laikrakstā publicētās vēstules, kuras runā par sliktu kapitālismam un dzīvei rietumos, ir patiesas, jo nereti tās tika parakstītas tikai ar iniciāļiem, ja vispār tika parakstītas. Tā kā vēstulēm nebija neviena konkrēta minēta autora, tad redakcija varēja pati tās izdomāt, tādējādi nevainojot nevienu trimdā dzīvojošo latvieti, bet tai pašā laikā neatspoguļojot patieso viedokli par trimdu.

“Dzimtenes Balss” savos izdevumos ļoti daudz, laika gaitā, ir publicējusi dažādas vēstules, kuras tika sūtītas no rietumiem, bet to autori ir bijuši ar dzīvi trimdā neapmierinātie latvieši. Ļoti daudzās vēstulēs tika izteiktas bažas un slikti vārdi par “Daugavas Vanagu” organizāciju., ka tā savos tīstokļos ievilina daudzus trimdiniekus, kaut gan paši to nemaz

¹²⁶ Ārzemju žurnālisti vērtē dzīvi Latvijā// „Dzimtenes Balss”.- 1964.- aug. Nr. 70

¹²⁷ Hajeka I., Maza tauta bez mazvērtības kompleksa.// „Dzimtenes balss”.- 1965.- feb. Nr. 9

nevēlas, turklāt, “Dzimtenes Balss” uzsvēra, ka organizācija no tās biedriem iekasē naudas līdzekļus ar mērķi naudu ieguldīt latviešu kultūras attīstībai trimdas zemēs, bet patiesībā to izmanto saviem mērķiem, savām vajadzībām. Tā, piemēram, J. Straume savā rakstā citē Roberta V no Čikāgas mudinājumu trimdas latviešiem: “Ja sastopat kādu no t. s. “Daugavas vanagu” fireriem, novērsieties no tiem kā no spitālīgajiem, jo tie iznēsā nacisma baciļus, kas cilvēkiem sola vienīgi nāvi.”¹²⁸ Šis nav vienīgais laikrakstā publicētais raksts, kurā trimdinieki būtu nomelnojuši šo organizāciju. Līdzīgi par “Daugavas vanagiem” izsakās arī Anglijā dzīvojošais latvietis Tālvāldis Jaunkalns, teikdams, ka emigranti sen jau ir sapratuši, arī Anglijā, ka naudu, ko tie prasa ziedojumiem nenonāk kultūrai, aprūpei un citiem cēliem mērķiem.¹²⁹

Tomēr trimdinieki ne tikai slikti bija rakstījuši par minēto organizāciju, bet arī sūdzējās par smagajiem un sarežģītajiem sadzīves apstākļiem ārzemēs, par lielo dārdzību veikalos, kā arī augsto noziedzības līmeni. Tomēr šī informācija varēja būtu arī sagrozīta un nepatiesa, jo bieži vien pie informācijas, kura runāja par sliktu emigrācijai, nebija norādīts autors vai labākajā gadījumā tur bija norādīti tikai iniciāļi.

Neskatoties uz sūdzībām par sliktajiem dzīves apstākļiem trimdā, laikrakstā tika publicētas vairākas vēstules, kurās bija teikts, ka latvieši ārzemēs nopelnot vairāk nekā vietējie, tādējādi tika cildināti latvieši un viņu strādīgums.

Visā visumā laikrakstā tika publicēta informācija par to, ka trimdā ir ļoti grūti dzīves apstākļi, ka latvieši tur tiek uzskatīti par kalpiem. Nereti „Dzimtenes Balsī” bija vērojamas vēstules no emigrantiem par sliktajiem apstākļiem ārpus dzimtenes, bet blakus tika sniegta informācija par jaukajiem dzīves apstākļiem Padomju Savienībā. Par to, ka LPSR ir bezmaksas izglītība, atšķirībā no Rietumiem, par pārtikas produktu dažādību un lētumu, par sociālajām garantijām un tamlīdzīgi.

¹²⁸

Straume J., ...Siltas vēsmas pāri jūrām un kontinentiem.// “Dzimtenes Balss”.- 1964.- sept. Nr. 77

¹²⁹

Pie jums visi ir viena ģimene.// “Dzimtenes Balss”.- 1964.- maijs Nr. 42

8. Saimniecisko panākumu propaganda

8.1. Lauksaimniecība

Runājot par saimniecisko attīstību, to var iedalīt varētu iedalīt vairākās apakšiedaļās, jo tā, ar vairākām saimniecības izpausmes formām, attīstīja visu Padomju Savienības ekonomiku. Tā, piemēram, var minēt rūpniecības izaugsmi vai lauksaimniecības attīstību. Šīs divas nozares deva vislielāko LPSR ekonomikas attīstības procentu, kā to varēja noprast no laikrakstos publicētajiem rakstiem.

Kā vienu no ekonomikas veicināšanas virzieniem var minēt lauksaimniecību. Jau 20. gs 50. gadu beigās un 60. gadu sākumā intensīvi Padomju Savienībā, tai skaitā arī Latvijā, sāka attīstīties kolhozu veidošanās politika. Arvien vairāk Latvijas laukos sāka veidot kopsaimniecības, kuras deva pozitīvus rezultātus ne tikai PSRS ekonomikai, bet arī atsevišķi LPSR ekonomiskajai attīstībai. Daudz tika rakstīts par to, ka tiek celtas jaunas lopu kūtis, kurās govīs un citi mājdzīvnieki jutās daudz labāk, nekā iepriekš, kā rezultātā lopi deva vairāk pienu, gaļu, olas un tamlīdzīgi. Kā arī lai veicinātu lauku ļaudis nodarboties ar lauksaimniecību, tiem tika rīkoti speciāli apmācības kursi, kuros varēja apgūt darbu ar lauksaimniecības tehnikām.¹³⁰

Laikraksts lielu uzsvaru lika arī uz lauksaimniecības motorizēto tehniku attīstību, tā piemēram, rubrikā "Latvija šodien" tika sniegta informācija, ka Latvijas lauksaimniecība 1962. gadā bija motorizēta jau 89% apmērā, turklāt tehnika veic visus smagos darbus, cilvēkam ir tikai jāieslēdz, kā arī tam nav jāstrādā neskaitāmas virsstundas kā tas bija iepriekš. Rubrikā autors uzsver arī to, ka pārtikas problēmas LPSR nav, jo ražas rezerves ir saglabājušās pat no iepriekšējā gada.¹³¹ Tādējādi autors vēlēties uzsvērt, ka Padomju zemē cilvēkiem nav jāuztraucas par iespējamiem bada draudiem, tie gluži vienkārši nav iespējami.

¹³⁰ Skaitļi un fakti // "Dzimtenes Balss".- 1962 feb- Nr.13

¹³¹ Alainis E., Latvija šodien. // "Dzimtenes Balss".- 1962. maijs- Nr.41.,43., 44.

8.2. Rūpniecība

Rūpniecības attīstībai, laikraksts pievērsa lielu uzmanības daļu, jo šis saimniecības veids, bija viens no svarīgākajiem punktiem Padomju Savienībā, ar kuras palīdzību Padomju Savienība varēja pierādīt sev un tām valstīm, kas uz viņu skatījās naidīgi, ka viņi ir spējīgi pastāvēt, neprasot ne ekonomisko, ne finansiālo palīdzību Rietumeiropai. Laika gaitā šī attīstība, Padomju Savienības izpratnē, aizgāja tik tālu, ka tika uzsākta cīņa, līdzīgi kā citās nozarēs, ar Savienības ienaidniekiem, ar tiem, kuri uzskatīja, ka šis režīms būtu jāmaina. Neticīgo valstu dēļ Savienība uzsāka visa veida saimniecības, tai skaitā arī rūpniecības propagandēšanu ārpus savām robežām.

Tomēr propagandējot savas rūpniecības izveidi, attīstību un modernizāciju “Dzimtenes Balss” nevienā momentā nemin tik svarīgu faktu kā to, ka pēc 1940. gada okupācijas tika gandrīz pilnībā likvidēti vecie rūpniecības uzņēmumi, tādējādi atstājot daudzus simtus strādnieku bez darba un tai pat laikā bez sociālajām garantijām, bez darba un nodrošinājuma nākotnē.¹³² Lai gan trimdinieki šo faktu saprata un zināja, jo paši to bija pieredzējuši.

Viens no rūpniecības uzņēmumiem, kas II pasaules kara laikā tika likvidēts, izlaupīts un pat saspridzināts bija rūpnīca VEF (Valsts elektroniskā fabrika), tomēr beidzoties II pasaules karam Padomju Savienība to atjaunoja, veidojot to par vienu no svarīgākajiem LPSR rūpniecības attīstības pieturpunktiem. Saražotā produkcija, jo īpaši 20. gs. 60- 70- tajos gados intensīvi tika vesta ne vien uz sociālismam draudzīgām zemēm, bet arī uz Rietumiem. Tā, piemēram, 1964. gadā tika rakstīts, ka viss rūpniecības apjoms, salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu (1963), ir pieaudzis par 10%, kā arī tika uzsvērts, ka vērojams straujš jaunu aparatūru, materiālu un mašīnu pieaugums.¹³³ Par Latvijas PSR attīstību rūpnieciskajā nozarē, labus vārdus ir izteikuši arī ārzemju žurnālisti, piemēram, Irži Hajeks bija teicis: “Latvija jau šodien dod padomju rūpniecības kopprodukcijā vairāk, nekā tas atbilst iedzīvotāju skaitam un republikas platībai”¹³⁴.

Interesanti ir tas, ka “Dzimtenes Balss” un visa propagandas iekārta, runājot par rūpnīcas attīstību, par saviem nopelniem atzina arī pirmskara rūpnīcas sasniegumus. Tā, piemēram, 1966. gada vairākos rudens numuros visai aktuāla tēma bija fotoaparāta “Minox” 30 gadu jubileja. Laikraksts aprakstīja, ka “viens no rūpnīcas VEF spilgtākajiem un sabiedrībai

¹³² Berklavs Eduards, Zināt un neaizmirst, Preses nams, 1998. g., 1.daļa, 105. lpp

¹³³ Tās ir mūsu darba uzvaru liecības.// “Dzimtenes Balss” .- 1964.- jūl.- Nr. 61

¹³⁴ Hajeka I., Maza tauta bez mazvērtības kompleksa.// „Dzimtenes Balss”.- 1965.- feb.-Nr. 9

vajadzīgākajiem jaunievedumiem “Minox fotoaparāts jau sagaidījis savus brieduma gadus, to var jau dēvēt par stabilu vērtību”¹³⁵. Laikraksts uzsvēra fotoaparāta pozitīvās īpašības, tomēr nekur netika minēts fotoaparāta izgudrotājs Valters Caps, jo, protams, ka viņš bija režīmam nedraudzīgs cilvēks. Tāpat nekur tā arī netika pateikts, kas saprotams ar “brieduma gadiem”, jo, ja tiktu atklāts, ka 1966. gadā fotoaparāts “Minox” svin savu 30. gadskārtu, tad visiem būtu skaidrs, ka laikraksts ved tīro propagandu kā rezultātā trimdinieki, visticamāk, sāktu izvirzīt dažādas pretenzijas un sūdzības, kas attiecināmas uz šo jautājumu, pret Padomju Savienību. Tāpat rakstā tika propagandēta tieši Padomju gados iegūtā peļņa un apgrozījums, cik straujā tempā tas ir audzis, salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem, tehnikas saražotais skaits ir ne tikai divkāršojies, bet pat četrkāršojies. Kā arī tiek uzsvērtā VEF produkcijas popularitāte, ka uz katriem 3 radioaparātiem noteikti 2 būs ražoti rūpnīcā VEF.¹³⁶

Lai gan, darba autorei liekas, ka šī propaganda, kas attiecas uz fotoaparāta “Minox” jubileju, Padomju Savienībai netika līdz galam nostrādāta, jo trimdā dzīvojošie latvieši visnotaļ labi atcerējās 1936. gada Valtera Capa izgudrojumu- “Minox” fotoaparātu, kurš tolaik bija vismazākais pasaulē. Iespējams laikraksts šo propagandu vēlējās vērst uz trimdas jauno paaudzi, kuri šo faktu varēja arī nezināt, tādējādi domājot, ka Padomju Savienība varbūt ir jau pussolīti priekšā Rietumiem, jau atzīmējot mazā fotoaparāta briedumu.

Tāpat “Dzimtenes Balss” uzsvēra arī ekoloģijas problēmas un tās likvidēšanu, skaidrojot, ka Ventspilī, 20. gs. 70- to gadu vidū (1976. gads) par Valsts Slāpekļa rūpniecības un organisko sintēzes produktu zinātniskās pētniecības un projektēšanas Institūta projekta līdzekļiem tika izveidota jauna pieostas rūpnīca. Šī rūpnīca tika celta ar nolūku gada laikā pārstrādāt 120 000 tonnu ķīmisko produktu. Kā uzsver “Dzimtenes Balss”, tad šis ir viens no attīstības plāniem, kas paredzēts tādas lielostas pilsētai kā Ventspilij. Lai lasītājs vēl vairāk ieinteresētos par šo rakstu un jaunās pilsētas attīstību, laikraksts veiksmīgi rakstā iepinis informāciju, ka jaunās rūpnīcas iekārtas tiks piegādātas no Amerikas Savienotajām Valstīm, tādējādi veicinot valstu savstarpējās attiecības, uzlabojot starpnāciju kontaktus¹³⁷.

Starpnāciju kontaktus Padomju Savienība meklēja ne tikai Rietumos, bet jo vairāk un intensīvāk tā skatījās uz savām Austrumu zemēm, kurās dzīvoja ļoti daudzi cilvēki, kuriem lielā Savienība nespēja nodrošināt darbu savā republikā, tādēļ PSRS izvēlējās labāk investēt līdzekļus Rietumeiropai tuvākās republikās, piemēram, Baltijas valstīs, lai uz minētajām

¹³⁵ Vef'am- 50 // „Dzimtenes Balss“. - 1966.- nov.- Nr. 73

¹³⁶ Turpat.

¹³⁷ Pie Ventas grīvas // „Dzimtenes Balss“- 1976.- jūnijs- Nr. 30

teritorijām vēlāk nosūtītu neskaitāmi daudzus strādniekus, kuri Baltijas valstīs būtu gatavi strādāt par zemāku atalgojumu un zemākas kvalifikācijas darbu, nekā vietējie. Tā, piemēram, par visai uzskatāmu piemēru var minēt Ogres Trikotāžas kombināta izveidi, kurā, kā raksta laikraksts, „no pirmsākumiem līdz pat mūsdienām roku rokā līdzās strādā dažādu tautību ļaudis. Jau no sākta gala, kad tikko PSRS pavīdēja iespēja būvēt trikotāžas rūpnīcu Latvijā, lieli pūļi vīriešu- gan no Baltkrievijas, gan no Gruzijas pat no Kazahstānas, uzsāka savu ceļu uz Latviju, lai pieliktu savu talantīgo roku pie nozīmīgās būves celšanas. Vēlāk vīriešiem sekoja arī sievietes, kuras varēja priecāties par sievišķīgo un tīkamo profesiju”¹³⁸. Padomju Savienības propagandiskais laikraksts mehānisko iedzīvotāju skaita pieaugumu raksturo, nevis ar to, ka varēs ievest citās republikās mazliet lētāku darbaspēku, kā rezultātā noteikti iegūst Savienības ekonomika, bet gan tā ieplūšanu citās teritorijās skaidroja „visos pēckara gados sabiedriskajā ražošanā un apkalpojošajās nozarēs strādājošo darbinieku skaits auga ievērojami ātrāk, nekā iedzīvotāju skaits. Pēdējo astoņpadsmit gadu laikā tautsaimniecībā nodarbināto skaits palielinājies par 1.5 reizēm, bet kopējais Latvijas iedzīvotāju skaits- tikai par 18 procentiem”¹³⁹. Savukārt, 1961. gada 19. aprīļa stingri slepenajā dokumentā “Par pārkāpumiem republikas darbaļaužu politiskās modrības paaugstināšanā” bija teikts, ka “Jaunu politisku un saimniecisku pacēlumu izsauca PSKP CK janvāra plēnuma lēmums par kārtējā Padomju Savienības Komunistiskās partijas XXII kongresa sasaukšanu un tālāko lauksaimniecības kāpinājumu. Republikas rūpniecības un transporta uzņēmumos, celtnēs, kolhozu un sovhozu laukos ciešā sadraudzībā strādā latvieši, krievi un citu mūsu daudznacionālās valsts tautību pārstāvji, vairojot mūsu sociālistiskās Dzimtenes varenību un slavu.”¹⁴⁰

Lai gan laikraksts visai cēli pasniedza šo ideju par jaunas, ekoloģijai svarīgas rūpnīcas celšanu, vietējie Ventpils iedzīvotāji nebija ar šāda veida celtnes būvniecību apmierināti, jo tikai vietējie varēja just cik ļoti, rūpnīcas darbības ietekmē, bija mainījusies daba, un ne uz to labāko pusi, proti, koki bija nokaltuši, putni vairs pilsētu tik bieži neapmeklēja, zivis piekrasti bija pametušas un cilvēkiem trūka svaigā gaisa, ko elpot ikdienā¹⁴¹.

Rūpniecības attīstība savā ziņā bija saistīta ar būvniecības paplašināšanos, jo, tā piemēram, 20. gs. 70- tajos gados, Rīgā un citur Latvijā, tika forsēts ar rūpniecības uzņēmumu

¹³⁸ J. M., Milža pirmie soļi // “Dzimtenes Balss”- 1967.- aug., Nr- 63

¹³⁹ Baltiņš G., Darbaspēka problēma Latvijā // “Dzimtenes Balss” - 1969. - jūl., Nr. 55

¹⁴⁰ <http://vip.latnet.lv>

¹⁴¹ Purvs Laimonis, Aizejot atskaties, Rīga: Signe, 2006

paplašināšanu un jaunu rūpnīcu celšanu, lai sagādātu iegastu svešautiešu masu ievēšanai no Krievijas un Baltkrievijas “Arvien vairāk jaunajos rūpniecības centros, kur top vai nesen uztapušas jaunās rūpnīcas, savas čaklās darbarokas vēlas pierādīt ne tikai latviešu darbaļaudis, bet arī arvien vairāk parādās ļaudis no tālākām Padomju Savienības zemēm- Baltkrievijas un Ukrainas”¹⁴², kaut gan Rīgā un citās lielākajās pilsētās lielākajās pilsētās latvieši jau bija mazākumā, turklāt daļa vietējo bija kļuvuši par bezdarbniekiem, pasakoties ievesto strādnieku skaitam.¹⁴³

Darba autore uzskata, kā viens no propagandas piesaistes līdzekļiem- laikrakstā “Dzimtenes Balss”- ir biežie raksti, kuros konspektīvi parādīts, kādi ir LPSR un visas pārējās Padomju Savienības attīstības, īpaši rūpniecības nozarē, veikumi. Kā vienu no piemēriem šādu rakstu esamībai gribētu atspoguļot 1977. gadā publicēto rakstu “Mūsu zeme, 1977; kāda esi viena diena?”. Ļoti uzskatāmi, šajā publikācijā ir parādīts, ka PSRS ļoti svarīgi bija skaitļi un dažādi statistikas materiāli, tādēļ šāda veida informāciju mēģināja uzspiest arī trimdas latviešiem, mēģināja pierādīt, ka skaitļiem liela nozīme un tie parāda patieso situāciju republikā, bet nekur- ne raksta beigās, ne sākumā- nav norādīts no kurienes ņemti tik mistiski skaitļi, kur ir iespējams pārliccināties, ka tie ir patiesi un nav izdomāti no galvas.

¹⁴² Baltiņš G., Darbaspēka problēma Latvijā // “Dzimtenes Balss” - 1969. - jūl., Nr. 55

¹⁴³ Turpat.

8.3. Būvniecība

Pēc publikācijām Dzimtenes Balsī secināms, ka visai ātri un strauji Padomju Savienībā jau neilgu laiku pēc II pasaules kara attīstījās dažādu nozaru un vajadzību ēku celtniecība. Straujā tempā, kā to atspoguļo laikraksta numuri, tika veidoti dažādi jaunie ciemati ne tikai Rīgā, bet arī visā Latvijā.

Ļoti būtiski celtniecības darbi tika veikti Rīgas apkārtnē, kur cēla daudzus, kā toreiz uzskatīja, arī kvalitatīvus, daudzdzīvokļu namus. Kā viens no pirmajiem apbūves rajoniem veidojās rajons, kas atradās Juglā, nedaudz vēlāk daudzdzīvokļu mājas tika celtas arī Purvciemā un Āgenskalnā, veidojot apbūvi Āgenskalna priedēs. Protams, apbūve tika veicināta ne tikai galvaspilsētā, bet arī citās pilsētās, piemēram, Jelgavā un Daugavpilī, kuras karalaikā tika nopostītas.¹⁴⁴

Viens no svarīgākajiem celtniecības laukumiem, ko uzsvēra “Dzimtenes Balss” bija lauki. Tā kā attīstījās lauksaimniecība un tendence veidot kopsaimniecības palielinājās, Latvijas laukos sāka veidoties jauni ciemati, uz kuriem ļaudis tika nosūtīti, lai veicinātu lauksaimniecības attīstību. Šādi ciemati tika izveidoti ne tikai tuvējā Rīgas apkārtnē, bet arī tālāk no Rīgas- Vidzemes un Latgales reģionos. Jaunizveidotajos ciemos tika uzbūvētas gan dzīvojamās mājas, gan veikali, gan bērnudārzi, kā arī lauksaimniecības attīstībai būtiskas un nozīmīgas celtnes.¹⁴⁵

Tomēr, kā uzsver Eduards Berklavs, tad šāda veida apbūves tempi nebija ne kvalitatīvi, ne ekonomiski izdevīgi, tiem, kuri dzīvoja jaunizveidotajos ciemos. Viņš, jauno ciematu celtniecību, raksturoja kā kārtējo piegades plāna izpildi, jo PSRS vajadzēja pierādīt Rietumiem, ka arī ar komunismā ir iespējams veidot un attīstīt modernu pasaules daļu, ar stabilām vērtībām- ekonomikā, politikā un saimniecībā, kā rezultātā PSRS vajadzēja veidot jaunus dzīvojamos rajonus ar pilnīgu apbūvi, kurā ietilpa dzīvojamo māju areāls, gan saimniecībai nepieciešamās palīgēkas, gan arī kultūras dzīves attīstībai nepieciešamās ēkas- kinoteātrus un klubus.¹⁴⁶

Visai asi kinoteātru būvniecību uztvēra, kā raksta Eduards Berklava, vietējā sabiedrība, jo jaunizveidotās ēkas, īpaši 20. gs. 50- to gadu ēkas, tika veidotas īsti krieviskā gaumē, ar smagiem betona stabiem fasādē. Savukārt pats Berklavs skaidro, ka Padomju Savienība

¹⁴⁴ Vai Daugavpils būs otra lielākā. // “Dzimtenes Balss”.- 1962. apr. Nr. 37

¹⁴⁵ Bērzē tāpat kā pilsētā. // “Dzimtenes Balss”.- 1965.janv.- Nr. 4

¹⁴⁶ Berklavs Eduards. Zināt un neaizmirst, Preses nams, 1998. g., 1.daļa, 110- 111. lpp

strauju kinoteātru izbūvi veicināja nevis tāpēc, ka LPSR tika īpaši atbalstīta kino attīstība- gan finansiāli, gan ar padomiem, aktieriem un režisoriem- tādējādi pieaugot filmu skaitam, kā rezultātā LPSR darbaļaudis varēja netraucēti noskatīties jaunus saražotos filmu gabalus, kā to pamatoja oficiālā valsts politika¹⁴⁷, bet gan tādēļ, lai veicinātu ekonomisko izaugsmi valstī un lai izkrāptu no pilsoņu kabatām naudu, ar pamatojumu, ka naudai ir jāapgrozās un jācirkulē, jo tāds ir obligāts priekšnoteikums normālai ekonomiskajai dzīvei.¹⁴⁸

Par to, ka Padomju Savienība veicināja nekvalitatīvu būvniecību, kā rezultātā laikrakstos un ikdienā propagandējot šīs saimniecības nozares attīstību, liecina dokuments, kas tika izdotas pavisam slepeni. Dokumentā “Izvilkums no LPSR Statistikas pārvaldes izziņas “Par apsekoto strādnieku ģimeņu dzīvokļu un komunālajiem apstākļiem” visai labi ir atspoguļots patiesais stāvoklis par būvniecības problēmām Latvijas PSR.

Šīs minētās attīstības iezīmes “Dzimtenes Balss” uzsvēra jo īpaši. Protams, laikraksts mēdza rakstīt arī par sabiedriskā transporta attīstību, kas veicināja satiksmi no un uz galvaspilsētu, kā arī galvaspilsētas robežās.

Runājot par būvniecības attīstību gandrīz katrā numurā bija rakstīts par būvniecības tempu attīstību gan Rīgā, gan Latvijas laukos, “gadu no gada Madona kļūst skaistāka. Patlaban pilsētā ceļ vēl vienu jaunu skolu, kurā mācīsies vairāk nekā 1000 bērnu. Top fabrikas “Suvenīrs” fabrikas korpuss un skaitļošanas centrs. Drīz sāks būvēt autostaciju, ko veidos no betona un stikla. Patlaban projektē sporta namu, kurā būs vietas 1000 skatītājiem, un jaunu viesnīcu”.¹⁴⁹ Kā arī tika veidot salīdzinošie raksti par būvniecības tempiem Latvijā pirms komunistiskā režīma iestāšanās, tā, piemēram, 1974. gada 5. marta “Dzimtenes Balss” numurā tika sniegta informācija, ka “tieši Padomju Savienības gados Latvijā veidojas vairākas jaunas pilsētas, ar kuru palīdzību tiek veicināta LPSR un visas pārējās Padomju Savienības ekonomiskā dzīve. Šeit ļoti spilgts piemērs ir jāmin tāda pilsēta kā Stučka (tagad Aizkraukle), kura savu attīstības ceļu ir veikusi jau no 50-to gadu beigām un tagad sasniegusi augstu ekonomisko līmeni, kā arī šajā pilsētā dzīvo laimīgi cilvēki, jo tieši viņi ir tie, kuri var dzīvot pilnīgi jaunā vidē, jaunā pilsētā, realizējot pilnīgi jaunas idejas”¹⁵⁰. Tāpat, kā propagandē “Dzimtenes Balss”, tika uzsākta jauno pilsētciematu izveide. kā arī salīdzinošie raksti tika veidoti par būvniecības tempiem Rietumos.

¹⁴⁷ Turpat.

¹⁴⁸ Berklavs Eduards. Zināt un neaizmirst, Preses nams, 1998. g., 1.daļa, 110- 111. lpp

¹⁴⁹ Madonas jaunceltnes, “Dzimtenes Balss”- 1969.- aug., - Nr. 69

¹⁵⁰ Nākotnes meti īstenojas // „Dzimtenes Balss”- 1966.- janv. Nr.5

Tomēr kopumā vērtējot PSRS laika būvniecība Latvijas teritorijā bija visai haotiska un nepārdomāta. Protams, pozitīvi ir vērtējams fakts, ka šajos gados tika uzceltas neskaitāmi daudz ēkas, kuras var izmantot arī šodien, tomēr PSRS būvniecības attīstītāji absolūti nerūpējās par vēsturiskās vides atjaunošanu vai saglabāšanu, jo neskaitāmi daudzas kultūras mantojuma ēkas vai nu brutāli tika nojauktas, vai pārmainītas līdz nepazīšanai, nesaglabājot savu patieso vērtību. Tā, piemēram, Eduards Berklavs rakstījis, ka “Rīgā centās nojaukt pēc iespējas vairāk arhitektūras un vēstures pieminekļu, kas nebija saistīti ar “krievu laikiem” Latvijā. Piemēram, Vecrīgā, Rātslaukumā, bija 14. gs. 1. pusē celtais Melngalvju nams, izcils feodālisma laikmeta arhitektūras piemineklis, kas vēstures avotos minēts jau 1334. gadā kā ģildes Jaunais nams. Latvijas Mazajā enciklopēdijā, kas izdota 1970. gadā, ir teikts, ka Melngalvju nams gājis bojā 1941. gadā Hitleriešu armijas uzbrukuma laikā, daļēji atbilst patiesībai, bija palikušas vairākas nama “daļas”, pēc kurām namu labi varēja atjaunot. Vairāki ievērojami arhitekti un kultūras darbinieki aizstāvēja domu, ka šis nams jāatjauno, jo tas arhitektoniski saistīja visa rajona celtnes. Taču par noteicošajiem uzkundzējušies staļinisma garā domājošie Pelšes gararadnieki palika pie sava, ka tāds svešķermenis nojaucams līdz pamatiem. To izdarīja paslepenus un lielā steigā”.¹⁵¹

Analizējot būvniecības attīstību Padomju Savienībā, darba autore uzskata, ka obligāti jāmin tāds svarīgs dokuments, kā, piemēram, LPSR Statistikas pārvaldes izziņa “Par apsekoto strādnieku ģimeņu dzīvokļu un komunālajiem apstākļiem”. Dokuments uzskatāmi parāda, ka tāds laikraksts kā “Dzimtenes Balss” ir veidojusi klaju, uz āru vērstu propagandu, jo PSRS iekšējās lietas rādīja pavisam citu attīstības tendenci, kas visai spilgti bija parādīts šajā, jau minētajā, dokumentā, proti, tajā tika minēts, ka “republikas iedzīvotāju dzīvokļu apstākļi gadu no gada pasliktinās. Īpaši nepietiekami ar dzīvojamo platību ir apgādātas Rīgas strādnieku ģimenes, kurām vidējā dzīvojamā platība uz vienu iedzīvotāju ir ievērojami zemāka nekā vidēji visiem Rīgas iedzīvotājiem”¹⁵². Tas ir pilnīgi pretēji tam, ko apgalvoja laikraksts “Dzimtenes Balss” saviem lasītājiem. Šis laikraksts rakstīja, ka “ik gadu LPSR tiek veikti strauji būvniecības darbi, kā rezultātā jau tagad liela daļa iedzīvotāju dzīvo pilnīgi jaunus, plašus un gaišus dzīvokļos”¹⁵³. Tāpat Statistikas pārvaldes izziņa ziņoja, ka “nodrošinātības ar dzīvojamo platību rezultātā 45.8 procentiem apsekoto strādnieku ģimeņu vidēja dzīvojamā

¹⁵¹ Berklavs Eduards. Zināt un neaizmirst, Preses nams, 1998. g., 1.daļa, 109. lpp

¹⁵² Šneidere I., // Izvilums no LPSR Statistikas pārvaldes izziņas “Par apsekoto strādnieku ģimeņu dzīvokļu un komunālajiem apstākļiem”// Latvija Padomju režīma varā, 1945- 1986, Dokumentu krājums, LU Latvijas Vēstures institūts, 2001, 340-350. lpp

¹⁵³ Turpat.

platība uz vienu ģimenes locekli ir 44.4 kvadrātmetri, bet 7.6 procenti strādnieku ģimeņu ir spiesti īrēt dzīvojamo platību kā apakšīrnieki, kas ievērojami paaugstina viņu izdevumus dzīvokļu apmaksai”.¹⁵⁴ Savukārt, “Dzimtenes Balss”, vairāku gadu garumā, centās raksturot straujos celtniecības tempus, ka “ik piegades beigās izrādās, ka plāns ir pārspēts, brīžam tas pat ir divkāšojies”¹⁵⁵, tomēr dokumentā skaidri un gaiši bija norādīts, ka “neraugoties uz Rīgas iedzīvotāju, īpaši strādnieku ģimeņu nepietiekamo nodrošinātību ar dzīvojamo platību, dzīvokļu celtniecības plāns tiek pildīts neapmierinoši, dzīvokļu celtniecībai atvēlētie līdzekļi gadu no gada netiek apgūti; rezultātā republikas, īpaši Rīgas iedzīvotāju skaita pieaugums ievērojami pārsniedz ekspluatācijā nododamās dzīvojamās platības pieaugumu”.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Turpat.

¹⁵⁵ Kādā mājā dzīvosim? // “Dzimtenes Balss”- 1978. dec.- Nr. 95

¹⁵⁶ Šneidere I., // Izvilks no LPSR Statistikas pārvaldes izziņas “Par apsekoto strādnieku ģimeņu dzīvokļu un komunālajiem apstākļiem”// Latvija Padomju režīma varā, 1945- 1986, Dokumentu krājums, LU Latvijas Vēstures institūts, 2001, 340-350. lpp.

9. Secinājumi

Darba noslēgumā gribētu veikt nelielus secinājumus saistībā ar šī darba izstrādi, ar pozitīvajiem un negatīvajiem aspektiem. Pašai darba autorei darbs un tā izstrādes process šķita interesants.

Kā vienu no interesantākajiem secinājumiem varētu minēt to, ka, darba pētīšanas gaitā, tiešām autore noskaidroja, ka propagandu saturošais laikraksts, kā atzina Pasaules Brīvo Latviešu Apvienības (PBLA) Rīgas biroja pārstāvji, trimdas latviešiem tika nogādāts pašiem trimdiniekiem neprasot. Darba autorei PBLA Rīgas biroja priekšsēdētājs Jānis Kukainis (kurš pats savulaik atradies trimdā) sarunā teica: „Jā, bija mums tur pastkastītēs tās avīzes, bet vai mēs tās ļoti cītīgi lasījām un ņēmām tās par pilnu? Diez vai.”¹⁵⁷

Runājot par darbā izvirzīto mērķi- „izpētīt propagandu, kas tiek atspoguļota laikrakstā „Dzimtenes Balss” - darba autore uzskata, ka tas ir sasniegts, jo darbs atspoguļo visai plašu propagandas rakstu spektru, lielākajās un nozīmīgākajās Padomju Savienības dzīves sfērās. Arī izvirzītie uzdevumi tika izpildīti, tā, piemēram, apskatīt un izpētīt laikraksta „Dzimtenes Balss” numurus laika posmā no 1959. – 1985. gadam, autore apskatīja un pētīja visus šajā laika periodā iznākušos laikraksta numurus, kuri atrodas Latvijas Nacionālās Bibliotēkas Letonikas nodaļā. Tomēr šeit ir jāmin neliela piebilde, ka jau minētajā bibliotēkā nebija atrodami 1962. gada laikraksta izdevumi, tādējādi tos, diemžēl nepilnīgā sastāvā, varēja sameklēt Misiņa bibliotēkā.

Darba autore sazinājās ar trimdas latviešiem, tādējādi iegūstot informāciju par trimdas latviešu domām saistībā ar propagandistisko materiālu izplatīšanu trimdā dzīvojošo latviešu vidū.

Secinājumos gribētu minēt vairākus paņēmienus un metodes, kā “Dzimtenes Balss” veicināja propagandas attīstību. Tā, piemēram, viena no biežākajām metodēm bija saistīta ar statistikas datiem. Sākumposmā statistiskie dati “Dzimtenes Balss” rakstos bija vērojami ļoti nelielā daudzumā, bet avīzei attīstoties un veidojoties, raksti, kuri saturēja skaitlisku informāciju parādījās arvien vairāk. Tāpat viens no laikraksta propagandēšanas paņēmieniem bija saistīts ar LPSR ļaužu iesaistīšanu propagandas veidošanā. Laikrakstā bija lasāmas ļoti daudz intervijas ar kolhoza priekšniekiem un traktoristiem, kuri dabūjuši kārtējo Vissavienības balvu par nopelniem darbā. Savukārt, kas attiecas uz izglītības propagandas

¹⁵⁷ Saruna ar J. Kukaini, pierakstīta 28.03.2008.

materiāliem, šeit bija vērojami daudz un dažādi raksti par jauno zinātnieku sasniegumiem, vairākas intervijas ar dažādiem izglītības darbiniekiem vai studentiem un skolēniem vai arī visai klaji tika nomelnota pirmskara izglītības sistēma Latvijā.

Sākotnēji darbā lielākās grūtības sagādāja spēja atlasīt materiālus no „Dzimtenes Balss”, kas visvairāk parāda propagandu saturošu informāciju, taču tā kā, rakstot darbu, tika apskatīti vairāki gadu desmiti minētās avīzes, tad laika gaitā tas vairs problēmas neradīja.

Tomēr lasot periodiku bija arī jautri brīži. Bija vairāki tādi raksti, kuros klaji, bez lielākas pētīšanas, varēja saprast, ka tur sastopama nepārprotama propaganda tā, piemēram, raksti par vēsturisko situāciju Latvijā pirms Padomju okupācijas. Diemžēl šāda tēma nav iekļauta darbā, jo darba autore domā, ka šāda tēma- respektīvi- vēstures atspoguļojums „Dzimtenes Balsī”- varētu būt atsevišķa pētījuma vērts.

10. Izmantotās literatūras un avotu saraksts

Avotu saraksts: Publicētie

1. Pie Ventas grīvas // „Dzimtenes Balss“- 1976.- jūnijs- Nr. 30
2. Alainis E. Latvija šodien. // “Dzimtenes Balss”.- 1962. - maijs- Nr.41.,43., 44.
3. Anglijas augstskolu mācības spēki un studenti // “Dzimtenes Balss”.- 1966. - maijs.- Nr.20
4. Ārzemju žurnālisti vērtē dzīvi Latvijā// „Dzimtenes Balss”.- 1964.- aug. Nr. 70
5. Jaunatnes dzīve.// „Dzimtenes Balss”.- 1963.- janv. Nr. 10
6. Jaunkalns T., Pie jums visi ir viena ģimene // ”Dzimtenes Balss”.- 1964.- maijs.- Nr.42
7. Jauno pedagogu darbavietas.// „Dzimtenes Balss”.- 1962.-maijs Nr. 41
8. Kalniņš K., Tikšanās ar dzimtenes pavasari.// „Dzimtenes Balss”.- 1963.- maijs. Nr. 41
9. Pie jums visi ir viena ģimene.// “Dzimtenes Balss”.- 1964.- maijs Nr. 42
10. R. B. Bez maksas- uz valsts rēķina.??// “Dzimtenes Balss”.- 1963. nov.- Nr.94
11. Vuda G., Kanādiete G.Vuda raksta par Rīgu.// ”Dzimtenes Balss ”.- 1959.- janv. Nr. 7, 8
12. Ārzemju jūrnieki izsaka komplimentus.// „Dzimtenes Balss”.- 1965.- jūn. Nr.25
13. Baltiņš G., Darbaspēka problēma Latvijā // “Dzimtenes Balss” - 1969. - jūl., Nr. 55
14. Bērzē tāpat kā pilsētā. // “Dzimtenes Balss”.- 1965.janv.- Nr. 4
15. Bīlefeldietis. Kā šeit var mācīties latviešu jaunieši?// „Dzimtenes Balss”.- 1962.- janv. Nr.3
16. Briedis K., Īsumā, // „Dzimtenes Balss“. - 1966. - aprīlis- Nr. 37
17. Darkevics A., Teodora Kalniņa vārdi svešumā klīstošiem tautiešiem.// „Dzimtenes Balss”.- 1964.- jūl. Nr. 56.
18. Dūms B., Karaliene kļūst par karaļa meitu// “Dzimtenes Balss”.- 1968.- 19. janv. Nr. 3
19. Fakti ir nepielūdzami. // „Dzimtenes Balss“. - 1966. - oktobris- Nr. 46
20. Gavars, J. Mani pirmie iespaidi Rīgā.// ”Dzimtenes Balss”.- 1959.- janv. Nr.2.,7.,12
21. Hajeka I., Maza tauta bez mazvērtības kompleksa.// „Dzimtenes Balss”.- 1965.- feb.Nr. 9

22. Īsumā, // „Dzimtenes Balss”.- 1962 feb- Nr.13
 23. J.B., Lasītāji raksta.// „Dzimtenes Balss”.- 1959. janv.- Nr. 3
 24. Jaunā Gaita, Nr. 225, jūnijs, 2001
 25. Kā šogad strādājušas Kultūras komitejas sekcijas // „Dzimtenes Balss”.- 1971.- okt.- Nr. 40
 26. Kādā mājā dzīvosim? // „Dzimtenes Balss”- 1978. dec.- Nr. 95
 27. Kas šogad jauns Latvijas skolās // „Dzimtenes Balss”.- 1962.- aug.- Nr. 69
 28. Lai viens otru labāk saprastu // „Dzimtenes Balss”.- 1966.- februāris. Nr. 9
 29. Lasmane M. Pārbēdzēju stāsti.// „Dzimtenes Balss”.- 1959.-janv.- Nr.14.,15
 30. LVU sadarbība ar Krievijas augstskolām.// „Dzimtenes Balss”.- 1963.- marts Nr. 21
 31. LVU- 50 // „Dzimtenes Balss”. - 1968.- marts- Nr.10
 32. Mūsu zinātnes triumfs // „Dzimtenes Balss”. - 1968.- nov.- Nr. 83
 33. Nākotnes meti īstenojas // „Dzimtenes Balss”.- 1966.- janv. Nr.5
 34. Ozols J., Pirmā Kurzemes augstskola 11. mācību gadā.// „Dzimtenes Balss”.- 1964.- nov.Nr. 88
 35. Patiesību nenoslēpt.// „Dzimtenes Balss”.- 1959.-feb. Nr. 13
 36. Puķīte A. Ne es dzimtenei, bet dzimtene man vajadzīga.// „Dzimtenes Balss”.- 1965.- jūn. Nr.27
 37. Silabriedis, J. Jā gan, kalnup!//„Dzimtenes Balss”.- 1959.- janv.- Nr.3
 38. Skaitļi un fakti, // „Dzimtenes Balss”.- 1962. apr.- Nr.32
 39. Sosņickis Z., Strādā un dzīvo mūsdienīgi, // „Dzimtenes Balss”.- 1972. - okt. Nr.52
 40. Straume J., ...Siltas vēsmas pāri jūrām un kontinentiem.// „Dzimtenes Balss”.- 1964.- sept. Nr. 77
 41. Tās ir mūsu darba uzvaru liecības.// „Dzimtenes Balss” .- 1964.- jūl. Nr. 61
 42. Vai Daugavpils būs otra lielākā. // „Dzimtenes Balss”.- 1962. apr. Nr. 37
 43. Vef’am- 50 // „Dzimtenes Balss”.- 1966.- nov.- Nr. 73
 44. Viltersone, E. Pārbēdzēju stāsti.// „Dzimtenes Balss”.- 1959.-janv. Nr.14.,15
 45. Vuda G., Kanādiete G. Vuda raksta par Rīgu.// „Dzimtenes Balss ”.- 1959.- janv. Nr. 7, 8
 46. Zālīte Indulis, Ideoloģiskās kontroles mehānismi LPSR augstskolās // Latvijas Vēsture.- 1998.g. Nr.1
- Nepublicētie.***
47. Ekmanis Rolfs, “”Jaunās Gaitas” redaktora piezīmes”
 48. Saruna ar Juri Kukaini- PBLA Rīgas biroja vadītāju, 28.03.2008.

49. Sarakste ar Jāni Krēsliņu, 2008. gada marts.

Literatūras saraksts:

1. Berkļavs Eduards, Zināt un neaizmirst, Preses nams, 1998. g., 1.daļa.
2. Bīrons J., Būsim draugi: Latvijas PSR kultūras sakari ar ārzemēm, Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība- 1962.g.
3. Bleiere D., Butulis I., u.c., Latvijas Vēsture: 20. gadsimts, Rīga: Jumava, 2005.
4. Bleiere D., Latvija, Lietuva un Igaunija PSRS sastāvā, Rīga: Zvaigzne ABC. 1999.
5. Lešinskis I., Kalpības gadi.// "Latvija šodien".-1986.-Nr.12
6. Lešinskis Imants, Kultūras sakari vai etniskā spiegošana: to kādreizējā veidotāja viedoklis, Baltiešu forums, 1985.
7. Liepiņš J. Es sadarbojos ar KGB un CIP dubultaģentu Imantu Lešinski.- Rīga: Latvietis, 2003.
8. Mežgailis Bruno. Latvijas iedzīvotāju skaita, sastāva un kustības izmaiņas 20. gs., Rīga: Latvijas Statistikas institūts, 1996.
9. Nollendorfs V., Trimdas vēsturiskā apziņa literatūras spogulī 20. gs. 40- 50. gados: ienaidnieka, varoņa, cietēja un drauga tēls // No bēgļu gaitām līdz trimdai, // Vēsturnieku komisijas raksti, 9. sējums, Rīga: Latvijas Vēstures institūts, 2000.
10. Nollendorfs Valters, Trimdas literārie sakari ar Latviju un Latviešu Rakstnieku Apvienības dibināšana, 20. gs. 7-. gados, // Latvijas vēsturnieku komisijas raksti, 20. sējums, Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds: 2006.
11. Purvs Laimonis, Aizejot atskaties, Rīga: Signe, 2006.
12. Sast. Andersone I, Čerņevska I., u.c. Ilustrētā svešvārdu vārdnīca, Rīga: Avots, 2005.
13. Strods Heinrihs, Trimdas izdevumu cenzūra Latvijas PSR (1958- 1990), // Latvijas vēsturnieku komisijas raksti, 21. sējums, Latvijas vēstures institūta apgāds, Rīga: 2007.
14. Šneidere I., Latvija Padomju režīma varā, 1945- 1986, Dokumentu krājums, LU Latvijas Vēstures institūts, 2001.

Interneta resursi:

1. <http://vip.latnet.lv>

Bakalaura darbs "Propaganda laikrakstā "Dzimtenes Balss", 1959.- 1970. gads" izstrādāts LU Vēstures un filozofijas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: Meldra Auziņa / / 30.05.2008.

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: lektors Jānis Ķeruss / / 30.05.2008.

Recenzents: docents Jānis Taurēns

Darbs iesniegts 30.05.2008.

Metodiķe:

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

_____.prot.Nr._____, vērtējums_____

Komisijas sekretārs: